

Näringsutskottets betänkande

1983/84:14

om internationellt handels- och industrisamarbete m. m. (prop.
1983/84:25 delvis)

Ärendet

I detta betänkande behandlas

dels proposition 1983/84:25 med förslag till tilläggsbudget I till riksstaten för budgetåret 1983/84, bilaga 4 (finansdepartementet), som avser höjning av grundkapitalet i Nordiska investeringsbanken,

dels — helt eller delvis — åtta motioner från allmänna motionstiden år 1983, vilka rör frågor om internationell handel och om industriellt samarbete över gränserna.

Propositionen och motionerna redovisas i det följande.

Kommerskollegium har avgivit yttrande i fråga om tillämpningen av pris- och transportreglerna i frihandelsavtalet med Europeiska kol- och stålgemenskapen (CECA-avtalet).

Propositionen

I proposition 1983/84:25 bilaga 4 föreslår regeringen att riksdagen

1. godkänner att svenska staten ikläder sig betalningsansvaret för Sveriges andel, uppgående till 165,6 milj. SDR, av höjningen av Nordiska investeringsbankens grundkapital, och ställer 12,06 milj. SDR till bankens förfogande inom överenskomna tidsfrister,

2. till Höjning av grundkapitalet i Nordiska investeringsbanken på tilläggsbudget I till statsbudgeten 1983/84 anvisar ett förslagsanslag av 32 000 000 kr.

Motionsyrkanden

De motioner som behandlas är

1982/83:178 av Nic Grönvall (m), vari hemställs att riksdagen anhåller hos regeringen om en utredning av en gemensam nordisk aktiemarknad och om transnationella nordiska aktiebolag,

1982/83:690 av Rune Johansson m. fl. (s), vari — med motivering i motion 1982/83:689 — hemställs att norra Älvsborg[s län] uppmärksammas i det svensk-norska industrisamarbetet,

1982/83:1588 av Ulf Adelson m. fl. (m), såvitt gäller hemställan (7) att riksdagen uttalar att reglerna för emission av vissa utländska aktier i

Sverige bör förändras i syfte att stimulera utländska företags etablering i Sverige.

1982/83:1602 av Kjell Mattsson m. fl. (c), vari hemställs att riksdagen

1. som sin mening ger regeringen till känna vad som i motionen anförts om angelägenheten av fria kapitalrörelser för investeringar i gränsregionerna,

2. som sin mening ger regeringen till känna vad som i motionen anförts om Nordiska investeringsbankens roll i gränsområden,

1982/83:1662 av Sören Häggroth m. fl. (s), vari hemställs att riksdagen

1. hos regeringen hemställer om att initiativ tas för att begränsa den typ av handelshinder som anförs i motionen,

2. hos regeringen hemställer om att initiativ tas till en samnordisk utredning av förutsättningarna för industriellt samarbete i vid mening på Nordkalotten,

1982/83:2041 av Lars Werner m. fl. (vpk), vari hemställs att riksdagen hos regeringen hemställer om åtgärder för bildande av ett handels- och bytesbolag i enlighet med vad som anförts i motionen,

1982/83:2149 av Rune Ångström (fp) och Elver Jonsson (fp), vari — med motivering i motion 1982/83:2147 — hemställs att riksdagen uttalar att regeringen bör undersöka att inom CECA-avtalets ram förbättra förutsättningarna för den verkstadsmekaniska industrin i övre Norrland,

1982/83:2180 av Ingemar Eliasson (fp), såvitt gäller hemställan (3) att riksdagen uttalar att regeringen bör ta initiativ till en svensk-norsk utredning om regionala effekter av vidgad oljeverksamhet i Mittnorge.

Nordiskt industri- och handelssamarbete

Motionerna 1982/83:178, 1982/83:1588 och 1982/83:1602

I motion 1982/83:178 (m) redovisas inledningsvis fördelarna med en ökad industriell integration inom de nordiska länderna, främst en vidgad hemmamarknad för nordisk industri och förbättrade möjligheter för industrin att hävda sig i konkurrensen på världsmarknaden. Att ett ökat samarbete är nödvändigt motiverar motionären genom en hänvisning till Norges offshore-oljeutvinning i Nordsjön. I motionen läggs fram flera förslag till åtgärder som skulle utgöra steg på vägen mot den nödvändiga integrationen. En sådan åtgärd vore att åstadkomma möjligheter för börsföretag inom de nordiska länderna att bli fritt noterade på de olika börserna i övriga länder inom Norden. Motionären erinrar om att valutaregleringen och reglerna om etableringsrätt f. n. lägger hinder i vägen för upprättandet av en gemensam aktiemarknad. Det borde, menar han, vara

möjligt att inom den nordiska gemenskapens ram utveckla regler som skulle möjliggöra registrering av aktiebolag i samtliga länder. Motionären framhåller att förslaget inte kan genomföras utan betydande omarbetning av aktiebolagslagstiftningen samt förändringar i valuta- och skattelagstiftningen. Han anser att ett allomfattande utredningsarbete bör påbörjas för att möjliggöra införandet av den gemensamma aktiemarknaden och av transnationella nordiska bolag under 1980-talet.

I motionen 1982/83:1602 (c) framläggs, med motivering i motion 1982/83:1600, två förslag som anges vara ägnade att underlätta investeringar i områden gränsande till annat nordiskt land. Det ena förslaget avser en uppmjukning av valutaregleringen när det gäller kapitaltransfereringar till utlandet. Motionärerna anser att ett mål bör vara helt fria kapitalrörelser inom Norden. Ett första steg i denna riktning skulle vara att riksdagen uttalar att valutamyndigheten (riksbanken) inte skall kunna vägra ett företag tillstånd att föra ut kapital till ett annat nordiskt land, när kapitalet skall investeras i byggnader, maskiner och marknadsorganisation i en gränsregion. Det andra förslaget i motionen är att riksdagen skall uttala att Nordiska investeringsbanken som en av sina uppgifter bör ha att speciellt intressera sig för gränsregionernas näringsliv och följaktligen kunna användas för specialinsatser i dessa regioner.

I motion 1982/83:1588 (m) anförs att riksbanksfullmäktige nyligen har begränsat utländska företags möjligheter att göra aktieemissioner i Sverige. Detta minskar enligt motionärerna dynamiken i arbetslivet, eftersom Sverige behöver framgångsrika utländska företag som gör aktiva satsningar i Sveriges utveckling till fromma för sysselsättningen och betalningsbalansen. Över huvud taget krävs det en mer positiv inställning till utländska investeringar i Sverige, hävdas det i motionen.

Valutaregleringen — gällande ordning och praxis

Enligt 4 § valutaförordningen (1959:264) får värdepapper, andra betalningsmedel än växlar samt guld och vissa guldvaror inte föras ut ur riket utan riksbankens tillstånd. Dock får resevaluta utföras till ett belopp som riksbanken medger. Med stöd av 14 § samma förordning har riksbanken meddelat särskilda föreskrifter (RBFS 1978:3) om tillämpningen av valutaförordningen.

Ett avsnitt i föreskrifterna (RBFS 3:19—28) handlar om *direktinvesteringar*, varmed avses "sådan investering av valutainlämning i företag i utlandet och av valutaautlämning i företag i Sverige, som ger möjlighet till effektivt utnyttjande av företagets förvaltning eller har till syfte att eljest skapa varaktig ekonomisk förbindelse med företaget".

Den svenska valutaregleringens bestämmelser om direktinvesteringar är mycket liberala beträffande både ingående och utgående investeringar. Riksbanken gör i princip bara en äkthetskontroll.

Vid *ingående* direktinvesteringar lämnas sålunda i princip alltid tillstånd enligt svensk valutalagstiftning. Etableringsrättslig prövning sker i särskild ordning. Sådana utlandsägda företag som är etablerade i Sverige måste, av betalningsbalansskäl, vid upptagande av lån låna upp minst halva beloppet i utlandet. Detta gäller dock ej belopp understigande 5 milj. kr. eller när det är fråga om anskaffning av driftskapital. Lån från moderbolag i utlandet till dotterbolag i Sverige medges normalt inte om den genomsnittliga löptiden understiger fem år. Viktiga skäl för detta är strävan att få tillstånd kapitalinflöde i form av långfristig upplåning i utlandet samt en önskan att förhindra att man inom en koncern för likvida medel över gränserna. Långfristiga lån skall enligt OECD:s bestämmelser betraktas som direkt investering.

Utgående direktinvesteringar medges också regelmässigt efter äkthetskontroll. För investeringar i andra länder än de nordiska länderna finns särskilda restriktioner såvitt gäller möjligheten att överlåta andelar i det utländska företaget eller att fondera vinstmedel i detta. Tillstånd till direkt investering i utlandet förenas normalt med föreskrift om att den skall finansieras genom upplåning i utlandet. Därvid krävs som regel att upplåningen omfattar hela kapitalinsatsen och att lånet har en genomsnittlig löptid av minst fem år. Utlandsupplåning krävs dock inte vid investering som understiger 1 milj. kr. eller vid investering i länder som är huvudmottagare av svenskt bistånd. Vid investering i försäljningsbolag och andra företag som avsätter export från Sverige kan upplåningskravet helt eller delvis frånfallas, beroende på andelen svenska varor som avsätts. Från kravet på utlandsfinansiering medger vidare riksbankens valutastyrelse undantag "i vidgad omfattning i första hand såvitt avser investeringar i Norden" (uttalande av valutastyrelsen den 9 juni 1981).

Tillståndsgivningen för svenska direkta investeringar i utlandet ökade mycket kraftigt år 1981 till 6,4 miljarder kronor efter att tidigare ha legat på en nivå kring 3,5 miljarder kronor. Under år 1982 ökade tillståndsgivningen åter kraftigt och uppgick till 8,7 miljarder kronor. De nordiska ländernas andel av tillståndsbeloppet var 12 % år 1982 (något högre än år 1981). Härav finansierades inte fullt en femtedel genom utlandsupplåning.

Av de totala utländska investeringarna i Sverige år 1982 svarade de nordiska länderna för ca 25 %.

Någon särskild statistik avseende investeringarna i gränsområden finns inte tillgänglig.

När det gäller *portföljinvesteringar* är grundregeln att valutautlåning inte tillåts köpa svenska värdepapper i kronor. Valutainlåning får i princip inte heller göra portföljinvesteringar utomlands.

I fråga om aktier tillämpas emellertid särskilda regler. Tillstånd till *försäljning av svenska aktier utomlands* kan beviljas börsnoterat företag om det bedöms medföra fördelar för företaget från export- eller kapitalförsörjningssynpunkt. Sådana tillstånd innehåller inga föreskrifter om att försälj-

ningen skall ske i visst land. Försäljningen kan således ske i nordiska länder. Sådana aktier är switch-berättigade, vilket innebär att valutautlåningar kan använda dem för att byta till sig vilka svenska börsnoterade fria aktier som helst. Reglerna för export av svenska aktier är således mycket liberala. Under de senaste åren har tillståndsgivningen ökat kraftigt och uppgick 1980—1982 till 0,4, 1,5 resp. 1,1 miljarder kronor. Valutastyrelsen initierade i januari 1983 ytterligare en översyn av regler och praxis rörande försäljning av svenska aktier i utlandet.

I april 1982 fattade riksbanksfullmäktige ett principbeslut om att i begränsad utsträckning tillåta *försäljning av utländska aktier i Sverige*. Försäljningen skall avse större aktieposter som introduceras på Stockholms fondbörs. I januari 1983 skärpte riksbanken villkoren för aktieintroduktioner så att "engagemanget i eller samarbetet med svensk industri skall vara väsentligt och det svenska industripolitiska intresset betydande". Aktier som på detta sätt införs i Sverige skall ligga i depå i valutabank och är inte switch-berättigade. Särskilda depåbevis utfärdas och dessa fungerar som självständiga svenska värdepapper. De nyss angivna kriterier som riksbanken tillämpar vid sin prövning markerar att motivet för liberaliseringen är huvudsakligen industripolitiskt. I allmänhet kan nordiska företag antas ha särskilda förutsättningar att motsvara de uppställda kriterierna. Av de tre utländska företag som har introducerats på fondbörsen enligt de nya reglerna är ett norskt och två finländska.

Utredningsarbete inom Nordiska rådet m. m.

Inledning

I Nordiska rådets och Nordiska ministerrådets regi har pågått och pågår ett intensivt utredningsarbete rörande valutaregleringen, etableringsrätten och i viss mån aktiebolagslagstiftningen. Sådana frågor berörs också under det arbete som bedrivs inom ramen för det norsk-svenska industriavtalet för att undanröja onödiga hinder för industrisamarbetet.

Nordiska rådet rekommenderade år 1980 Nordiska ministerrådet att företa en översyn av de nordiska ländernas lagstiftning med sikte på att främja gemensamma projekt på det industriella området. I det följande lämnas en kortfattad redogörelse för de utredningsresultat som hittills föreligger.

Valutareglering m. m.

a) Nordiska ämbetsmannakommittén för valuta- och finansiella frågor färdigställde år 1981 en rapport om "Tiltak på det valutapolitiska området för att främja industriella samarbetsprojekt över gränserna i Norden".

I rapporten konstateras bl. a. att internationella bestämmelser, i första hand OECD:s kapitalliberaliseringsstadga, sätter upp snäva gränser för

möjligheten att inskränka en eventuell liberalisering av valutaregleringen till att avse de nordiska länderna. Liberaliseringen måste gälla generellt och till förmån för alla industriprojekt med utländskt deltagande inom OECD-området. OECD-reglerna utgör å andra sidan inget hinder mot att man inom ramen för en vidare integration i Norden utvecklar institutionella möjligheter för kapitalöverföringar inom Norden, så som skett inom ramen för Nordiska investeringsbanken.

Kommittén har den 1 juni 1983 lagt fram en tilläggsrapport (Nordisk utredningsserie 1983:5). I denna behandlas återigen skilda frågor om en liberalisering av ländernas valutaregleringar. Kommittén erinrar om att OECD:s princip om likabehandling har varit en grundläggande faktor för uppbyggandet av det ekonomiska samarbetet mellan de västliga nationerna. Principen har hävdats särskilt av de små länderna med "öppna" ekonomier. Kommittén förmodar att, om man genomför liberaliseringsåtgärder av särskild betydelse för de små och medelstora företagen, åtgärderna dock kommer att få störst betydelse för industrier inom Norden, där det finns nära ekonomiska och kulturella förbindelser.

När det gäller regleringen av portföljtransaktioner i in- och utländska aktier — dvs. förvärv av minoritetsintressen i aktiebolag — anför kommittén bl. a. följande. Regleringen är mycket olika i de nordiska länderna och återspeglar inte bara olikheter i ländernas betalningssituation utan även skillnader i näringslagstiftningen. Flera olika omständigheter leder kommittén till slutsatsen att de flesta av de nordiska länderna f. n. inte torde vara beredda att införa en liberalisering beträffande valutainlänningsköp av utländska aktier. När det gäller försäljning av inländska aktier till utlandet är det kommitténs uppfattning att det knappast skulle medföra några större problem att åstadkomma en lämpligare praxis i samband med sådana investeringar.

b) I det norsk-svenska industriavtalet föreskrivs (art. III:2) bl. a. att parterna särskilt skall eftersträva att tillämpa de valuta- och kreditpolitiska instrumenten på ett sådant sätt att det inte läggs onödiga hinder i vägen för konkreta samarbetsprojekt. Genomförandet skall ske inom ramen för parternas internationella förpliktelser. Den blandade kommissionen uppdrog i mars 1982 åt en arbetsgrupp att lägga fram förslag till hur förekommande hinder för industrisamarbetet med avseende på valutaregleringen och närliggande kapitalmarknadsfrågor (bl. a. en gemensam aktiemarknad) skulle kunna undanröjas. I rapporten drogs följande slutsatser:

(1) Bestämmelserna i OECD:s kapitalliberaliseringsstadga utgör hinder för de båda länderna att bilateralt vidta åtgärder för att underlätta kapitalrörelser mellan länderna. En liberalisering av valutaregleringen måste ske generellt gentemot alla OECD-länder.

(2) Valutaregleringen är i Norge och Sverige relativt likartad. Existerande skillnader i praxis beror i de flesta fall på ländernas olika ekonomiska situation och ekonomiska politik.

(3) Onödiga hinder i valutaregleringen som kan försvåra samarbetsprojekt finns knappast i någon stor omfattning.

(4) De konsekvenser som en omfattande liberalisering av valutaregleringen kan få för genomförandet av den ekonomiska politiken synes icke stå i rimligt förhållande till de fördelar som eventuellt kan uppnås för det industriella samarbetet mellan de två länderna.

(5) Arbetsgruppen har därför inte funnit det möjligt att föreslå några ändringar i den svensk-norska valutaregleringen som skulle främja det industriella samarbetet mellan de två länderna. På vissa områden kan det dock uppnås fördelar genom en samordning av administrativ praxis.

c) Slutsatserna i den nyssnämnda tilläggsrapporten från den nordiska ämbetsmannakommittén hade redan tidigare lagts fram i en "statusrapport" från kommittén. Den sistnämnda rapporten har remissbehandlats. Så har även skett i fråga om den nyss refererade rapporten till den norsk-svenska blandade kommissionen för ekonomiskt samarbete från arbetsgruppen för kapitalmarknadsfrågor. I det följande lämnas en sammanställning av remissyttrandena.

Fullmäktige i riksbanken säger i sitt remissvar att de delar den svensk-norska arbetsgruppens slutsats att valutaregleringarna i Sverige och Norge inte innebär några mer betydande hinder för industriellt samarbete mellan länderna. Fullmäktige instämmer också i slutsatsen att OECD:s kapitalliberaliseringsstadga hindrar bilaterala liberaliseringar av valutabestämmelserna, t. ex. när det gäller portföljinvesteringar. De finner inte anledning att särskilt kommentera ämbetsmannakommitténs arbete förrän slutrapporten föreligger.

Bankinspektionen är positiv till ett ökat industriellt och ekonomiskt samarbete men menar att möjligheterna att förverkliga ett sådant samarbete på valutaområdet är starkt beskurna, vilket också anses framgå av rapporterna. Inspektionen framhåller rent allmänt önskvärdheten av att valutapolitiken liberaliseras så långt som möjligt. Kapitalströmmarnas betydelse för Sveriges valutaställning har, säger inspektionen, relativt sett minskat i jämförelse med de i princip fria löpande betalningarna. Detta har förbättrat möjligheterna att på längre sikt genomföra vissa lättnader. Ämbetsmannakommitténs tankar om fribelopp kan i detta sammanhang vara värda att prövas närmare. Detsamma gäller enligt bankinspektionen tanken på att restriktionerna på långsiktiga lån och krediter inom industrikoncerner skulle lättas.

Kommerskollegium instämmer i bedömningen i rapporterna beträffande det hinder för selektiv liberalisering som OECD-stadgan utgör. Kollegiet påpekar vidare att ett i annat nordiskt land registrerat aktiebolag kan domineras av icke-nordiska intressen. Liberaliseringar av valutaregleringen som inte kan göras exklusivt för de nordiska länderna kan därför komma att utnyttjas av företag som domineras av utomnordiska intressen. Statusrapportens inriktning på åtgärder som är av särskild betydelse för mindre och medelstora företag anser kollegiet vara välmotiverad, då dylika åtgärder främst torde gynna nordiska företag.

När det gäller rapporten till den norsk-svenska blandade kommissionen hävdar kommerskollegium att man däri ej angriper problemen tillräckligt

förutsättningslöst. Kollegiet anser t. ex. när det gäller såväl ingående som utgående portföljinvesteringar att det inte borde vara omöjligt att åstadkomma en ökad ekonomisk integration mellan de två länderna genom en liberal och harmoniserad tolkning av de villkor som krävs för att tillstånd skall ges.

Stockholms fondbörs ställer sig positiv till en spridning av ägandet i börsnoterade företag över hela Norden. Dels skulle företagen få tillgång till en större hemmamarknad, dels skulle ett friare kapitalflöde öka materialtillgången på de nordiska fondbörserna. Dock pekas på de svårigheter som är förknippade med att etablera en gemensam nordisk aktiemarknad, framför allt vad gäller olikformigheterna i redovisnings- och skattehänseende.

Tjänstemännens centralorganisation (TCO) betonar det hinder som OECD-stadgan innebär för möjligheterna att vidta åtgärder som inte också gäller länderna utanför Norden. Slutsatsen är enligt TCO att några mer betydande ändringar i befintliga valutaregleringar inte är möjliga. TCO anser därför att vissa av de åtgärder som föreslås i ämbetsmannakommitténs rapport är alltför långtgående.

Landsorganisationen i Sverige (LO) anser att lätnader i kapitalrörelserna mellan de nordiska länderna vore välkomna men att en generell liberalisering inte bör eftersträvas. I stället bör man söka åstadkomma en sakprövning av kapitalrörelser från näringspolitisk synpunkt i syfte att nå ökad insyn och övervakning av kapitaltransaktioner över gränserna.

LO anser sålunda inte att de liberaliseringsåtgärder som föreslås i ämbetsmannakommitténs rapport bör genomföras eller bearbetas vidare. Förslaget om utvidgade möjligheter för Nordiska investeringsbanken att delta i finansieringen av nordiska industriprojekt ställer man sig dock bakom. LO anger som ett viktigt skäl för restriktiva regler beträffande kapitalrörelser att stora kapitalbelopp för utländska fordringar och skulder skulle kunna ge allvarliga störningar i krislägen med benägenhet för oro och spekulation. Slutsatsen är att man bör effektivisera tillämpningen av valutaregleringen och eventuellt skärpa den på några punkter.

När det gäller den norsk-svenska blandade kommissionen ställer sig LO bakom förslaget om harmonisering av de villkor som ställs vid tillståndsgivning för utgående direktinvesteringar. I övrigt understödjer LO den norsk-svenska arbetsgruppen i dess allmänna hållning att inga ändringar bör vidtas av de båda länderna för att i dagens läge åstadkomma en lätnad i kapitalrörelserna bilateralt mellan länderna.

Svenska bankföreningen föreslår när det gäller åtgärder inom OECD att ärendet tas upp på nordisk regeringsnivå med syfte att hos OECD skapa förståelse för Nordens speciella situation. Bankföreningen ställer sig bakom de liberaliseringsåtgärder som föreslås i statusrapporten från den nordiska ämbetsmannakommittén.

Svenska fondhandlareföreningen ställer sig positiv till varje åtgärd som vidtas i syfte att liberalisera eller förenkla gällande valutareglering.

Sveriges industriförbund ställer sig också bakom samtliga de förslag till förenklingar och lätnader i valutaregleringen som föreslås i ämbetsmannakommitténs rapport. Förbundet påpekar när det gäller OECD-stadgan vidare att den måste anses syfta till att man på sikt skall uppnå fria kapitalrörelser mellan medlemsländerna. Att därvid som ett första steg uppnå en fri kapitalmarknad i Norden är enligt Industriförbundet värt större bemödanden än de underhandskontakter med OECD-sekretariatet

som hittills skett. Fria kapitalrörelser skulle utan tvekan gynna en fortsatt integration av ekonomierna och därmed förbättra tillväxtmöjligheterna.

Etableringsfrågor

Nordiska ämbetsmannakommittén för industri- och energipolitik lade i december 1981 fram en rapport med titeln Hinder för industriellt samarbete inom de nordiska ländernas etablerings- och koncessionslagstiftning.

Kommittén konstaterade, i anslutning till vissa synpunkter som hade framförts av de nordiska industriförbunden i en rapport, att de nordiska ländernas regler i fråga om etablering av utlandsägda företag eller utländska företags förvärv av inhemska företag samt tillämpningen av dessa regler inte utgör en så betydande hämsko eller osäkerhetsfaktor att de generellt sett skulle utgöra avgörande hinder för företagssamarbete över gränserna i Norden. Det är närmast företagets bristande tilltro till de nordiska marknadernas tillväxtförmåga i förening med effekten av annan lagstiftning eller politik som verkar hämmande på investeringsviljan såväl nationellt som över de nordiska gränserna. Även om de nordiska ländernas etablerings- och koncessionsregler i sig generellt sett sålunda inte kan anses utgöra ett avgörande hinder för företagssamarbete innehåller de element som försvårar industriellt samarbete eller gör det mindre attraktivt.

Kommittén har arbetat vidare med uppdraget att undersöka vilka möjligheter det finns att inom ramen för de nordiska ländernas ekonomiska politik och internationella åtaganden genomföra lättnader i lagstiftningen. En expertgrupp under kommittén presenterade i december 1982 en delrapport i ämnet.

Expertgruppen anser att det är önskvärt att nordiska medborgare som flyttar till ett nordiskt grannland ges rätt att efter samma regler som gäller för landets egna medborgare dels etablera självständig näringsverksamhet inom industri och hantverk, dels förvärva egen permanent bostad och lokal eller fastighet för näringsverksamheten, dels stifta aktiebolag eller vara verkställande direktör, styrelseordförande eller ledamot i styrelsen för aktiebolag. Nordiska medborgare som är ordinarie styrelsemedlemmar i aktiebolag skall inte heller behöva vara bosatta i landet utan bör även kunna bo i ett annat nordiskt land.

Expertgruppen framhåller att den etableringsrättsliga lagstiftningen i de nordiska länderna i vissa fall är svåröverskådlig och uppvisar betydande olikheter mellan länderna. Det är därför svårt att finna en gemensam och för samtliga länder acceptabel formel för hur man skall kunna genom etableringsrättsliga åtgärder underlätta industriellt samarbete över gränserna i Norden utan att rubba grundvalarna för ländernas generella politik i fråga om utländskt inflytande över det egna näringslivet. En central fråga

är om det är möjligt att finna en ändamålsenlig definition på ett nordiskt företag. Vilka kvalifikationer som skall krävas för att ett företag skall anses som nordiskt och därmed komma i åtnjutande av förmånsbehandling eller eventuellt full likställighet med nationella bolag är ännu en öppen fråga.

Ämbetsmannakommittén har för avsikt att försöka visa vilka olika vägar som är möjliga och konsekvenserna i olika fall av valet av definition. Kommittén avser också att överväga frågan huruvida någon form av överenskommelse mellan de nordiska länderna om behandlingen av ansökningar om etableringstillstånd kan uppnås. I en sådan överenskommelse skulle länderna förpliktiga sig att långsiktigt verka för en friare etableringsrätt inom Norden även för nordiska företag med begränsat ansvar.

Gemensam nordisk aktiemarknad

Utredning inom de nordiska industriförbunden

De nordiska industriförbunden genomförde i början av 1981 en utredning för att belysa företagets syn på möjligheterna till ett vidgat samarbete mellan företag i de olika nordiska länderna. I utredningsgruppens rapport föreslogs bl. a. att industriförbunden i ett fortsatt samprojekt skulle utreda de problem och frågeställningar som skulle aktualiseras vid ett eventuellt inrättande av en för de nordiska länderna gemensam aktiemarknad.

Den för ändamålet tillsatta arbetsgruppen inom de nordiska industriförbunden anförde i sin rapport sammanfattningsvis följande:

Inom arbetsgruppen föreligger enighet om värdet av en gemensam nordisk aktiemarknad. De direkta hindren för att genomföra en sådan kan i huvudsak delas upp i internationella förpliktelser, lagstiftningshinder och skattebestämmelser. Sammanfattningsvis anser arbetsgruppen att nedanstående punkter är ett första steg för att genomföra en gemensam nordisk aktiemarknad. Utanför arbetsgruppens arbete har legat att ange tekniska lösningar för hur en nordisk aktiemarknad skall utformas.

— De nordiska ländernas regeringar bör hos OECD få acceptans för att upphäva av restriktioner vad gäller aktiehandel de nordiska länderna emellan inte är i strid mot kapitalliberaliseringsstadgan.

— De nordiska länderna bör upphäva sina valutabestämmelser vad gäller valutainlåningars placeringsmöjligheter i utländska aktier. Finland och Sverige bör för nordiska medborgare ta bort restriktionerna när det gäller valutautlåningars rätt att placera kapital i respektive lands aktier.

— Nordiska medborgare bör inte omfattas av reglerna som begränsar utländskt ägande i nationella bolag.

— Reglerna för aktieutdelningsbeskattning bör ändras så att nordiskt aktieäggande blir lika gynnsamt som inhemskt.

Inom arbetsgruppen har enighet rått om att ett genomförande av det svenska förslaget till kollektiva löntagarfonder skulle innebära att övriga nordiska länder förlorade intresset för svensk aktiemarknad. Detta skulle

därför innebära att en gemensam nordisk aktiemarknad praktiskt inte vore genomförbar.

— — —
Ett första steg för genomförandet av förslaget är att de nordiska länderna agerar gemensamt inför OECD. Inget bör emellertid hindra att projektet genomförs vid olika tidpunkter i respektive länder. De danska representanterna ser gärna att det nordiska initiativet integreras med arbetet på att skapa en gemensam aktiemarknad inom EG. Från finsk sida har man i arbetsgruppen känt sig mer tveksam till att kunna genomföra projektet inom en alltför näralliggande framtid. Diskussionerna om en gemensam aktiemarknad har kommit längst i förhållandet Norge—Sverige. Orsaken härtill är det norsk-svenska samarbetsavtalet. En norsk-svensk aktiemarknad bör därför kunna genomföras tämligen omgående.

Rapporten har varit föremål för viss remissbehandling. Näringslivsorganisationerna är i princip för förslaget, medan LO och TCO avstyrker detta.

Nordiska rådet

Den tidigare nämnda ämbetsmannakommittén för industri- och energipolitik anförde följande angående en gemensam nordisk aktiemarknad:

Som framgår av avsnitt 3 har de nordiska industriförbunden föreslagit att införande av en gemensam nordisk aktiemarknad bör prövas. Förbunden pekar själva på de svårigheter som skulle vara förknippade med en sådan ordning och föreslår därför att saken grundligt utreds.

Arbetsgruppen som inte haft i uppdrag att utreda denna fråga vill dock för sin del peka på att lagstiftningen i flertalet nordiska länder redan idag medger överlåtelse av aktier till utlänningar upp till en viss gräns. Omsättningen av dessa "fria" aktier är emellertid p. g. a. valutalagstiftningen och borsreglerna tämligen begränsad. I första rummet synes sålunda en förändring av dessa regler vara nödvändig om man skall kunna få till stånd en nordisk aktiemarknad. Om köp och försäljning av aktier inom Norden av ytterligare andelar av aktiestocken medgavs skulle förutsättningarna för en nordisk aktiemarknad givetvis bli bättre.

Vilken sådan ytterligare andel "nordiskt fria" aktier som genomförandet av en gemensam nordisk aktiemarknad skulle kräva har förbunden ej tagit ställning till. Inte heller anser arbetsgruppen sig kunna redovisa en uppfattning i denna fråga. Arbetsgruppen anser dock att förslaget bör prövas och tillstyrker därför att frågan blir föremål för närmare utredning i samarbete med industriförbunden.

Nordisk aktiebolagsform

En möjlighet att öppna en väg för industrisamarbete över gränserna i Norden skulle kunna vara att införa en särskild nordisk aktiebolagsform. De möjligheter och problem en sådan ordning skulle innebära har redovisats i en expertrapport i oktober 1981 som har förelagts Nordiska rådet.

Rapporten har föranlett vissa uttalanden i en rapport från nordiska

ämbetsmannakommittén för industripolitik. Även Nordiska ministerrådet har i sin berättelse rörande det nordiska samarbetet (C 1 1983) kommenterat expertrapporten.

Inledningsvis bör nämnas att under åren 1973—1977 nya aktiebolagslagar infördes i Danmark, Norge och Sverige. Lagarna hade tillkommit i nordiskt samarbete. I Finland och på Island trädde en ny aktiebolagslagstiftning i kraft 1980. Danmarks aktiebolagslag reformerades ingående 1982. I samband härmed införlivades viss EG-lagstiftning med den danska lagen.

En slutsats i expertrapporten är att man inte i första hand bör överväga att införa en särskild nordisk aktiebolagsform. Skälet härtill är att många företag nog skulle tveka inför att bilda särskilda bolag enligt en oprövad lagstiftning. I stället förordas att man utgår från den kända nationella lagstiftningen och utifrån denna söker finna metoder att tillmötesgå önskemålen om att företagen lättare skall kunna verka över gränserna.

Enligt den nyssnämnda ämbetsmannakommittén vore en sådan möjlighet att man inom ramen för nuvarande etableringslagstiftning ger nordiska företag en icke diskriminerande behandling i etableringshänseende, genom att generellt undanta sådana företag från lagstiftningens tillståndskrav. Vid en sådan lösning blir emellertid frågan om en definition på ett nordiskt företag central. I en av en annan arbetsgrupp upprättad rapport om etableringsbestämmelserna i de nordiska länderna berördes detta spörsmål. Arbetsgruppen beskrev två modeller, en som byggde på registrering och en annan som förutsatte ett dominerande nordiskt ägarinslag.

Det *första* alternativet skulle få till följd att i Norden etablerade, av tredjelandsintressen ägda företag skulle kunna etablera sig och bedriva verksamhet i ett annat nordiskt land på gynnsammare villkor än de som skulle gälla för t. ex. företagets utländska moderbolag, något som enligt ämbetsmannakommittén allmänt sett framstår som föga konsekvent.

Kommittén understryker vidare att med de komplicerade ägarförhållanden som inte sällan råder i industrin även det *andra* alternativet torde kunna bjuda på problem, nämligen när det gäller kontrollen av att kriterierna är uppfyllda. Detta skulle i och för sig kunna lösas med att företagen åläggs att på ett tillfredsställande sätt visa att man är kvalificerad för en förmånsbehandling. Den administrativa omgång detta skulle kräva för det berörda företaget och för myndigheterna synes dock närmast strida mot syftet med liberaliseringen. Dessutom skulle frågan kvarstå vilka regler som skall gälla i fråga om utvidgning eller ändring av verksamheten för ett företag som vid etableringstillfället har uppfyllt kriterierna men senare diskvalificeras från förmånsbehandling på grund av ändrade ägarförhållanden i tidigare ägarled.

En *tredje* variant av definitionen på ett nordiskt företag som kommittén pekar på är den som på sin tid föreslogs i utkastet till NORDEK-fördraget och som innehöll följande kriterier: att företaget *dels* var upprättat i

överensstämmelse med lagstiftningen i fördragsslutande stat, *dels* hade sitt stadgeenliga säte inom samt en verklig och varaktig förvärvsmässig anknytning till de fördragsslutande staternas område.

Kommittén erinrade om att denna definition, som för övrigt ligger nära den som tillämpas inom EG, var ett element i ett förslag till ett fördrag om ett långtgående ekonomiskt samarbete men att alla länder inte hade varit beredda att ge de företag som uppfyllde dessa krav full likställighet med nationella företag. För de mer isolerade etableringsrättsliga åtgärder som nu är aktuella torde enligt kommittén därför också denna definition kunna ifrågasättas.

Kommittén har slutligen övervägt möjligheterna att man frångår kravet på en gemensam definition. En utväg kunde således vara att varje land på basis av sin egen lagstiftning kommer fram till en egen definition, inom ramen för vilken landet skulle vara berett att genomföra lättnader för nordiska företag. Av flera skäl framstår emellertid en sådan lösning som mindre lämplig, avslutar kommittén.

Ministerrådet erinrar för sin del om att aktiebolagslagstiftningen i de nordiska länderna redan i stor utsträckning är harmoniserad. Ett särskilt problem är att Danmark är bundet av sina EG-förpliktelser, däribland direktiven på bolagsrättens område. Rådet antar att det f. n. inte tjänar något ändamål att sätta i gång en utredning om en särskild nordisk aktiebolagsform utan att man hellre bör försöka genomföra reformer på de olika rättsområdena vart för sig. Som exempel på tänkbara ämnen för reformer nämner rådet slopande av formella kvalifikationskrav för styrelseledamöter, mer enhetliga regler rörande minoritetsskydd samt underlåtande av fusioner över gränserna och av flyttning av ett bolags säte från ett nordiskt land till ett annat.

Nordiska investeringsbanken

Allmänt om bankens verksamhet

Nordiska investeringsbanken (NIB) etablerades 1975 i syfte att stärka det nordiska ekonomiska samarbetet mellan företag och institutioner (prop. 1975/76:108, NU 1975/76:40). Verksamheten inleddes den 1 augusti 1976. NIB:s uppgift är att, under iakttagande av samhällsekonomiska hänsyn, ge lån och ställa garantier på bankmässiga villkor för genomförande av investeringsprojekt och export av nordiskt intresse. I förslaget till upprättande av banken förutsattes att denna skulle komma att tjäna som ett viktigt instrument för vidareförandet av det nordiska samarbetet på det praktiska planet.

Vid starten försågs NIB med ett grundkapital på 400 miljoner SDR (särskilda dragningsrätter som utges av Internationella valutafonden). Be-

loppet motsvarar i dag ca 3,2 miljarder svenska kronor. Bankens utlåningsram är i stadgarna fastställd till två och en halv gånger grundkapitalet eller en miljard SDR, motsvarande drygt 8 miljarder kronor. Detta relationstal valdes vid bankens upprättande efter jämförelser med de regler som gällde och fortfarande gäller för ledande regionala banker, främst Europeiska investeringsbanken. Det förutsattes att banken skulle erhålla högsta kreditvärdighet på den internationella kapitalmarknaden.

NIB arbetar i huvudsak med följande låneformer:

1. *Nordiska investeringslån.* Lånen lämnas för projekt inom Norden, förutsatt att två eller flera länder gynnas.

2. *Regionallån.* Denna låneform infördes 1980 på försök och syftar till att stödja projekt i nordiska "utvecklingsområden", exempelvis på Nordkalotten.

3. *Exportkrediter.*

4. *Projektinvesteringsslån.* Låneformen introducerades sommaren 1982 (prop. 1981/82:176, NU 1981/82:36) och avser lån till regeringar, myndigheter och företag främst i utvecklingsländer och statshandelsländer, för finansiering av investeringsprojekt med nordiskt intresse. NIB förfogar över 2,8 miljarder kronor för detta ändamål.

Sedan bankens verksamhet inleddes hade banken till den 31 augusti 1983 beviljat 181 lån till ett sammanlagt belopp av 845 miljoner SDR. Härav avsåg 48,2 miljoner regionallån, 119,9 miljoner utlåning utanför Norden samt återstoden nordiska investeringslån. De samarbetsprojekt som har erhållit krediter från NIB täcker olika former av företagssamarbete, avseende produktion, marknadsföring, export, forskning, utveckling och råvaruförsörjning. Vidare har investeringarna gällt leverantörs- och underleverantörssamarbete, flera former av energisamarbete samt samarbete inom kommunikation och transport. I sin utlåning har banken gett begreppet "nordiskt intresse" en relativt vid tolkning. De flesta samarbetsprojekt som banken har varit med om att finansiera har baserat sig på ett bilateralt samarbete mellan företag från två nordiska länder. Av samtliga projekt har ett tjugotal realiserats som flerpartssamarbete med deltagare från fler än två samarbetsländer.

Lån till energisektorn svarar för en dryg tredjedel av utlåningen. Gruv- och metallindustrin har erhållit ca en sjättedel av utlåningen liksom även verkstadsindustrin. Det största antalet lån har beviljats till verkstadsindustrin.

Av bankens kunder är flertalet medelstora företag eller storföretag. Det relativt ringa antalet mindre företag i bankens nuvarande kundkrets förklaras dels av att dessa företag i första hand synes benägna att etablera samarbetsprojekt inom det egna landet, dels av att dessa företags kapitalbehov i väsentlig utsträckning täckts av nationella finansieringsinstitut som vanligtvis kan tillgodose kundernas kapitalbehov i nationella nordiska valutor.

Höjning av Nordiska investeringsbankens grundkapital

Bakgrunden till regeringens förslag om höjning av NIB:s grundkapital (se s. 1) är följande.

Vid Nordiska ministerrådets möte i Stockholm i maj 1983 beslöt de nordiska samarbetsministrarna på förslag av Nordiska rådet att den 2 januari 1984 öka NIB:s grundkapital från 400 miljoner till 800 miljoner SDR. Ministerrådets besked träder i kraft under förutsättning av godkännande av resp. medlemslands parlament. Banken har under de senaste åren kraftigt ökat sin utlåning, och efterfrågan på bankens lån kan väntas öka också i fortsättningen. Beslutet om höjning av grundkapitalet motiveras av önskemålet att relationstalet 2,5 mellan grundkapital och utlåningsnorm bibehålls för att banken inte skall förlora i kreditvärdighet.

Enligt den av ministerrådet fastställda fördelningsnyckeln för gemensam nordisk finansiering faller av den beslutade ökningen 41,4 % eller 165,6 miljoner SDR på Sverige, 10 % av grundkapitaltillskottet, eller 40 miljoner SDR, avses ställas till bankens förfogande av medlemsländerna. Av sistnämnda belopp inbetalas 30 miljoner SDR av medlemsländerna under en treårsperiod, medan 10 miljoner överförs från NIB:s reservfond. För resterande del av grundkapitaltillskottet påtar sig deltagande länder betalningsansvaret.

Det i propositionen angivna anslagsbeloppet inkluderar viss reserv för eventuella förändringar i kronans värde i förhållande till SDR.

Initiativ av de nordiska samarbetsministrarna m. m.

De nordiska samarbetsministrarna enades i juni 1983 i Reykjavik om att upprätta ett särskilt program för "Norden som hemmamarknad" och att prioritera detta program framför många andra angelägna uppgifter. På den svenska samarbetsministerns initiativ har det nordiska sekretariatet i Oslo getts i uppdrag att mot bakgrund av de medel som i dag står till förfogande och den verksamhet som redan pågår föreslå nya åtgärder för utvecklingen av den nordiska hemmamarknaden. Vid dessa överväganden skall såväl energi- och industripolitiska som handels- och regionalpolitiska samt juridiska och även socialpolitiska aspekter tas med i bilden. Programmet avses ge samarbetsministrarna en god överblick av läget och möjliggöra för dem att dra upp riktlinjer för det fortsatta arbetet.

Finansministrarnas pågående arbete med att utforma en nordisk handlingsplan för ekonomisk utveckling och full sysselsättning är tänkt att bli en viktig del i arbetet på en nordisk hemmamarknad.

Statsrådet Mats Hellström har gett kommerskollegium i uppdrag att kartlägga hinder för handeln mellan i första hand små och medelstora företag i Norden. Det kan röra sig om tekniska handelshinder av skilda slag eller om administrativa och byråkratiska krav som företagen upplever som besvärliga. Det är fråga om en nationell svensk aktion, men förhopp-

ningen är att de övriga nordiska länderna skall göra något motsvarande. Resultatet av arbetet har redovisats vid det nordiska handelsministermöte som statsrådet Hellström inbjöd till den 1—2 december i Stockholm. Detta var första gången som Nordens handelsministrar har mötts för att diskutera gemensamma handelsfrågor.

Betänkande av direktinvesteringskommittén

Direktinvesteringskommittén har haft i uppdrag att utreda de näringspolitiska effekterna av företagens internationella investeringar. Utredningen lade i mars 1983 fram sitt slutbetänkande (SOU 1983:17) Näringspolitiska effekter av internationella investeringar.

Kommitténs sammanfattande slutsats är att direktinvesteringarna hittills har haft övervägande positiva effekter för den ekonomiska tillväxten. De positiva effekterna av utlandsinvesteringar avtar emellertid när andelen utlandsproduktion blir mycket stor och försvinner helt om centrala företagsfunktioner flyttas från Sverige till utlandet. I sin sammanfattning anför kommittén att det, så länge världen i övrigt tillåter direkta investeringar, sannolikt är förenat med nationella välfärdsförluster att drastiskt begränsa de svenska företagens möjligheter att investera utomlands. Det är inte självfallet att investeringarna i Sverige skulle öka till följd av t. ex. ökade restriktioner mot direkta svenska investeringar utomlands.

Kommittén anser också att det finns behov av ett informationsutbyte kring företagens strategier i syfte att bevaka svenska näringspolitiska intressen. Den rekommenderar att ett system införs med överläggningar mellan staten och vart och ett av de ur näringspolitisk synvinkel väsentligaste företagen.

Kommittén anser vidare att en prövning av utlandsinvesteringarna även fortsättningsvis skall ske inom ramen för valutaregleringen. Även om en sådan prövning inte är helt tillfredsställande så kan den utgöra ett viktigt komplement till överläggningssystemet, anser kommittén.

Vad gäller effekterna på sysselsättningen anser kommittén det inte troligt att utlandstillverkningens expansion har hämmat en sysselsättningsökning i de svenska koncerndelarna. Uppgifterna visar att sysselsättningen i befintliga utländska dotterbolag minskar, medan tillskottet i antalet anställda utomlands uppkommer genom att nya företag köps eller startas. Utredningens analyser visar att dessa investeringar i allmänhet inte ersatte motsvarande investeringar i Sverige, vilket ändå inte utesluter att kortsiktiga negativa effekter förekommer i vissa fall.

Betänkandet remissbehandlas f. n.

Tidigare riksdagsbehandling

Riksdagen har nyligen efter beredning av finansutskottet (FiU 1983/

84:1) behandlat vissa motionsyrkanden med anknytning till de frågor som behandlas i detta avsnitt av betänkandet.

I motion 1982/83:429 (s) hade hemställts bl.a. att riksdagen skulle uttala sig för att riksbanken skulle återgå till sin tidigare restriktiva praxis när det gäller tillstånd för utlåningar att köpa aktier i svenska företag.

Finansutskottet konstaterade inledningsvis att utskottet såg det ökade utlandsintresset för svenska aktier som positivt. Kapitalmarknaden för svenska företag har därigenom breddats och tillgången på riskvilligt kapital ökat, framhöll utskottet. Med anledning av motionsyrkandet anförde utskottet att det kan ifrågasättas om frågan om det utländska inflytandet i svenska företag skall regleras genom valutalagstiftningen. Riksgäldsfullmäktige hade i yttrande till utskottet uttryckt uppfattningen att det inte fanns tillräckliga skäl att nu återgå till en mera restriktiv tillämpning inom valutaregleringen i fråga om utlåningars aktieförvärv, men att ett bättre täckande skydd borde skapas mot utländskt inflytande i svenska företag. Utskottet anslöt sig till denna uppfattning och ansåg att det borde utredas om detta kunde ske genom en skärpning av bestämmelserna om förvärvstillstånd i fråga om aktier i lagen (1982:617) om utländska förvärv av svenska företag m. m. Riksdagen gjorde ett tillkännagivande av denna innebörd.

Reservationer förelåg för dels avslag (m, c, fp), dels bifall (vpk) till motionen i angiven del.

I två motioner (s; vpk) hade föreslagits bl.a. att riksdagen skulle uttala sig för att riksbanken skulle ompröva sitt beslut att inte längre bedöma svenska direktinvesteringar i utlandet från betalningsbalanssynpunkt. Motionärerna ansåg att investeringarna utomlands i många fall direkt konkurrerade med möjligheterna till sysselsättningsskapande investeringar i Sverige.

Finansutskottet erinrade om innehållet i direktinvesteringskommitténs betänkande SOU 1983:17 (se föregående avsnitt). Utskottet ansåg att värdefullt material hade tagits fram genom kommitténs arbete. Med hänvisning till att betänkandet var under remissbehandling och att resultatet av denna inte borde föregripas avstyrkte utskottet motionerna. Vänsterpartiet kommunisternas representant i utskottet reserverade sig till förmån även för dessa motionsyrkanden. Riksdagen följde utskottet.

I samma betänkande behandlade finansutskottet även ett par motionsyrkanden som bl. a. gällde en gemensam nordisk aktiemarknad. I motion 1982/83:1705 (m) hade begärts en utredning om en gemensam tull- och valutaunion samt en gemensam aktie- och kapitalmarknad med Norge. Motion 1982/83:1712 (c) innehöll ett yrkande av innebörd att regeringen borde uppmanas att se till att Sverige aktivt medverkar till en liberalisering av kapitalrörelserna i Norden och till inrättandet av en gemensam nordisk aktiemarknad.

Finansutskottet erinrade om att de frågor som berördes i de båda motio-

nerna hade varit eller var föremål för ett flertal utredningar inom ramen för det nordiska eller norsk-svenska samarbetet. Riksbanksfullmäktige hade yttrat sig över dessa motioner. Utskottet anslöt sig till fullmäktiges mening att det inte fanns anledning att sätta i gång ytterligare utredningar av de frågor som togs upp i motionerna, i varje fall inte innan pågående studier hade slutförts och framlagts. I betänkandet hänvisades vidare till att riksbanken hade ifrågasatt lämpligheten av att nordiskt samarbete i olika former utreds ensidigt på svenskt håll. Sådana förslag borde, liksom hittills, behandlas i etablerade nordiska eller bilaterala organ så att frågeställningarna redan på utredningsstadiet får en så fullständig belysning som möjligt.

Utskottet sade sig ha samma positiva grundsyn på det nordiska samarbetet som hade kommit till uttryck i motionerna. En ytterligare utredning av dessa frågor, såsom motionärerna hade föreslagit, skulle enligt utskottets mening inte kunna föra dem framåt. Däremot borde Sverige i olika nordiska och internationella fora fortsätta att verka aktivt för att ett ökat samarbete kommer till stånd. Med det anförda avstyrkte utskottet motionerna, vilka också avslogs av riksdagen.

Centerpartiets företrädare i finansutskottet reserverade sig till förmån för dels bifall till centerpartimotionen, dels ett tillkännagivande om angelägenheten av att överläggningar med OECD tas upp i syfte att där förankra strävandena att intensifiera det nordiska samarbetet. Härigenom skulle man enligt centerpartiet även främja en liberalisering av de närmast berörda OECD-stadgorna.

Regional industripolitik

Motionerna 1982/83:690, 1982/83:1662 och 1982/83:2180

Ett led i ett av upphovsmännen till motion 1982/83:690 (s) önskat näringspolitiskt handlingsprogram för norra Älvsborgs län skulle vara utökade kontakter med det norska näringslivet. Motionärerna påpekar att det redan pågår ett sådant samarbete, men de menar att det bör kunna intensifieras och att staten bör underlätta samarbetet genom olika åtgärder.

I motion 1982/83:2180 (fp) anfördes att Västernorrlands läns geografiska närhet till den norska marknaden samt en från norsk synpunkt intressant företagsstruktur gör att förutsättningarna för framgång inom offshoremarknaden bör vara stora för länets företag. Länsorganen har med anledning härav stött och aktivt medverkat i olika projekt som tar sikte på att man skall nå denna nya marknad. Som exempel på detta nämner motionärerna bildandet av en företagssamverkansgrupp för verkstadsföretag i Örnsköldsvik samt det nyligen påbörjade samarbetet mellan ett norskt

ingenjörsföretag och några västernorrländska verkstadsföretag. Det är enligt motionären angeläget att regeringen aktivt stöder dessa strävanden till företagssamverkan, vilket kan ske såväl bilateralt som inom organen för nordiskt samarbete. För länsorganens medverkan i detta samarbete krävs vissa medel. Länsstyrelsen beräknar medelsåtgången till 350 000 kr. per år i två år. Riksdagen bör uttala att länet skall ges dessa medel, anser motionären.

I motion 1982/83:1662 (s) läggs fram förslag om ökat samarbete inom industrin och handeln på Nordkalotten. Motionärerna erinrar om att arbetslösheten är betydligt större på Nordkalotten än i ländernas sydligare delar, trots att utflyttningen från området är stor. De hänvisar vidare till en undersökning år 1977 från Tromsö universitet, som visar att nordkalott-handeln då var mycket liten och inte svarade för mer än 0,6 % av områdets totala inköp och 0,7 % av dess sammanlagda försäljningar. Den obetydliga handeln anges ha sin förklaring i långa transportavstånd men också bl.a. i olika hinder för handeln mellan länderna. Som exempel härpå nämns att Finland har ändrat den tillåtna kvantiteten för import av tullfritt bränsle från 150 till 50 liter och även har avskaffat rätten för personer under 12 år att importera tullfria livsmedel. Norge har infört ytterligare restriktioner i möjligheterna att införa kött tullfritt och har begränsat den tullfria handeln från 1 100 till 500 norska kronor. Motionärerna anser det viktigt att regeringen tar initiativ till överläggningar med de andra ländernas regeringar för att motverka eller undanröja dessa och andra hinder mot gränshandeln. Regeringen föreslås också verka för att enhetligare taxor för gods- och persontransporter inom Nordkalotten införs. Andra förslag av motionärerna är att det införs en gemensam arbetsmarknad i området och att forskningsinsatserna beträffande Nordkalotten samordnas mellan de olika länderna.

Tidigare riksdagsbehandling

I en motion (s) till riksmötet 1981/82 föreslogs att norra Älvsborgs läns roll i det nordiska samarbetet skulle uppmärksammas. De olika förslag som framställdes i motionen motiverades bl. a. med länets närhet till Norge och till att ett begränsat samarbete mellan detta land och norra Älvsborgs län redan fanns.

Motionen avsågs av riksdagen på förslag av näringsutskottet. Utskottet underströk vikten av att det svensk-norska industrisamarbetet fördjupades, inte minst i gränsregionerna. Uppgiften att upprätta ett sådant program för näringslivets utveckling i denna region som hade föreslagits i motionen borde emellertid enligt utskottets mening i första hand ligga på de regionala och lokala statliga organen, helst i samarbete med näringslivets organisationer. Riksdagen borde därför inte genom något särskilt uttalande binda regeringen i frågan (NU 1981/82:34 s. 33).

Näringsutskottet behandlade år 1981 (NU 1980/81:60) ett motionsyrkande (s) om ett ökat nordiskt samarbete på gas- och oljeområdena. Motionärerna pekade på att ett sådant samarbete bl. a. skulle skapa förutsättningar för uppbyggnad av ett petrokemiskt centrum i Västernorrland. Utskottet erinrade om att ett visst samarbete över gränsen redan hade kommit till stånd till följd av de norska olje- och gasfynden, bl. a. på initiativ av Nordiska ministerrådet. Därigenom pågick redan aktiviteter i linje med dem som hade önskats i motionen, varför det inte fanns någon anledning för riksdagen att göra någon särskild framställning till regeringen i frågan. Utskottet avstyrkte motionen, och denna avslogs av riksdagen.

Vissa uppgifter om det s.k. Nordkalottsamarbetet

Det gränsregionala samarbetet spelar en allt viktigare roll i det nordiska regionalpolitiska samarbetet. Denna utveckling står i överensstämmelse med de politiska prioriteringar som har gjorts av Nordiska rådet och Nordiska ministerrådet (jfr Nordisk utredningsserie 1981:12). Under år 1982 finansierades verksamheten i elva samarbetsområden — bland dem Nordkalotten — över den nordiska regionalpolitiska budgeten. Områdesvis omfattar Nordkalotten Nordlands, Troms och Finnmarks fylken i Norge, Norrbottens län i Sverige och Lapplands län i Finland.

För Nordkalottsamarbetet har bildats en särskild Nordkalottkommitté (NKK). Den skall verka för ett fördjupat samarbete inom regionalpolitiken samt för andra samarbetsprojekt av betydelse för sysselsättningen på Nordkalotten. Nordkalottens framtid är i första hand avhängig av hur områdets arbetslöshet kan lösas. För att arbetslösheten på Nordkalotten skall minskas till riksgenomsnittet i resp. land borde närmare 50 000 nya arbetstillfällen skapas i länen under 1980-talet.

Mot denna bakgrund är det naturligt att NKK:s arbete har präglats av försök att konkretisera och fördjupa samarbetet. Samtidigt med de försämrade framtidsutsikterna i de traditionella näringarna har nya perspektiv öppnat sig genom tillgången till nordnorsk olja och gas. Detta har ökat behovet av att samarbetet inom NKK effektiviseras.

NKK har inriktat sitt arbete på att engagera sektor för sektor av Nordkalottens näringsliv i samarbetet. F. n. är sju arbetsgrupper verksamma inom lika många sektorer samt en utredningsgrupp på ad hoc-basis.

Tyngdpunkten i NKK:s verksamhet ligger på det industriella området. Handelsarbetsgruppen har fortsatt sina aktiviteter för ökat handelsutbyte på Nordkalotten. Arbetet i gruppen har efter hand fått alltmer konkreta former, främst beroende på att en handelskonsult anställdes år 1980. Verksamheten har drivits på försök i fyra år. För år 1984 skall konsulten finansieras över de nationella budgetarna. Konsulten har på företagsnivå utvecklat marknadsföringen och främjat exporten för nordkalottföretag.

Vid sidan av verksamhet som främst syftar till kontakt mellan företag har konsulten organiserat nordkalottföretagens deltagande i olika handelsmässor och svarat för olika uppföljningsåtgärder. Speciellt intresse har ägnats åt den mekaniska verkstadsindustrin och elektronikindustrin. Även träindustrin har varit föremål för konkreta insatser. Organiseringen av försäljningen av färsk fisk har fortsatt på den nordfinska sidan.

Vidare har det utarbetats ett produktregister som är färdigt för Lapplands, Nordnorges och Norrbottens del.

I samarbete med olika exportfrämjande organisationer arrangerades år 1982 ett seminarium om exportrutiner för ca 60 småföretag på Nordkalotten. Seminariet syftade till att ge deltagarna bättre kunskaper om försäljning och köp i de nordiska länderna. Vidare fick man lära sig att hantera olika dokument och finna rätta serviceorganisationer.

Det framtida samarbetet kommer i första hand att vara inriktat på industriellt samarbete i anslutning till olje- och gasfynden utanför Nordkalotten. En särskild oljearbetsgrupp kommer att tillsättas inom NKK.

NKK:s byggarbetsgrupp har fortsatt sin verksamhet för att etablera samarbete inom färdighussektorn på Nordkalotten. I mars 1982 övertogs arbetsgruppens uppgifter av "Nordkalottringen", som är en intresseorganisation för färdighusproducenter i området. Vidare grundades "Scandi-Homes", en projektorganisation med syfte att uppnå försäljning på den internationella marknaden, speciellt i katastrofdrabbade områden. Scandi-Homes har en projektledare på heltid med kontor i Laurila i Finland, Tromsø i Norge och Hortlax i Sverige. Verksamheten baserar sig på ett särskilt samarbetsavtal som alla deltagande företag har skrivit under. I praktiken har ansvaret för denna sektor helt överlåtits till de samarbetande företagen.

I samarbete med International Council of Societies of Industrial Design arrangerades i augusti 1983 ett arbetsseminarium, där över 40 designers från 13 olika länder i form av projektarbete försökte hjälpa olika nordkalottföretag med design och produktutveckling.

Företagszoner

Motion 1982/83:1588

I motiveringen till det här aktuella yrkandet i motion 1982/83:1588 (m) föreslås att möjligheten att inrätta s. k. företagszoner skall övervägas. Det utmärkande för sådana zoner anges vara att företag som etableras i dessa geografiskt avgränsade zoner har befriats från vissa skatter och regleringar. Motionärerna framhåller att företagszoner till en del har utnyttjats som ett regionalpolitiskt medel som de med framgång har prövat i vissa europeiska länder.

Bakgrund

Idén att inrätta särskilda, geografiskt avgränsade zoner där handel eller industriell verksamhet kan bedrivas utan att belastas av tullar och administrativa restriktioner i samma omfattning som verksamheter utanför zonerna är av gammalt datum. Institutet *frihamn* lär ha uppfunnits redan av fenicierna. Det upplevde en renässans på 1500-talet, då frihamnar inrättades i några städer runt Medelhavet. I Sverige antogs 1907 en lag om frihamnar. De nu existerande frihamnarna i Stockholm, Göteborg och Malmö inrättades dock inte förrän på 1920-talet. Gällande bestämmelser om frihamnar finns i tullagen (1973:670) och tullstadgan (1973:671).

Det traditionella frihamnsbegreppet har under de senaste decennierna på sina håll vidgats till att omfatta inte bara frihet från tullar, avgifter och handelshinder inom avgränsade områden utan också skattereduktioner och andra förmåner av olika typer för de företag som etablerar sig i zonen i fråga. Sådana *frizoner* (eller exportzoner) har inrättats främst i utvecklingsländer och s. k. NIC-länder (Newly Industrialized Countries) i Asien och Latinamerika. Ett syfte med detta är att locka utländska företag att etablera sig i zonerna för att främja näringsliv och sysselsättning i landet.

I främst de anglosachsiska länderna har under senare år vuxit upp flera s. k. *företagszoner* (Enterprise Zones), vilka kan sägas utgöra ett slags frizoner i mindre skala och med mer begränsade mål än dessa. I Storbritannien beslöt regeringen sålunda år 1981 att inrätta ett tiotal företagszoner. Zonerna skall t. v. drivas på försök i tio år. De utvalda områdena är mellan 50 och 400 ha stora och ligger i allmänhet i eller i närheten av större städer i England, Skottland, Wales och Nordirland. För att företag skall lockas till dessa områden har vissa skatte- och avgiftslättnader införts. Därjämte har staten och de berörda kommunerna etc. utfäst sig att förbättra serviceinsatserna gentemot företag som etablerar sig i zonerna. Vidare har planbestämmelserna förenklats.

I Sverige finns f. n. ingen frizon eller företagszon i den nyss nämnda bemärkelsen. Ett embryo till en sådan zon kan dock sägas ha skapats genom riksdagens beslut (prop. 1982/83:120, AU 1982/83:24; prop. 1983/84:38, AU 1983/84:9) att de företag som etablerar sig i Svappavaara i Norrbotten skall helt befrias från lagstadgade socialavgifter (inkl. den allmänna löneavgiften) för nytillkommande sysselsättning. Avgiftsbefrielsen träder i kraft den 1 januari 1984 och gäller i tio år.

Vidare har kommunstyrelsen i Norrköpings kommun i augusti 1982 hos regeringen ansökt om tillstånd att få inrätta en frihamn i Norrköping. Ansökningen har remissbehandlats. Regeringen väntas avgöra ärendet före 1983 års utgång.

Gällande ordning beträffande frihamnar

I det följande lämnas en redogörelse för den gällande lagstiftningen om frihamnar m. m.

Bestämmelser om frihamn finns i tullagen (närmast 24, 26 och 28 §§) och tullstadgan (närmast 39—47 §§). Enligt 24 § tullagen får frihamn inrättas för förvaring av oförtullad vara. För förvaringen gäller enligt 26 § tullagen inte någon tidsmässig begränsning. I frihamn får enligt regeringens eller, efter regeringens bemyndigande, generaltullstyrelsens bestämmande bedrivas industriell verksamhet och detaljhandel. Frihamn står under tullverkets överinseende och det område som en frihamn omfattar skall vara inhägnat på betryggande sätt.

Tillstånd att inrätta frihamn meddelas av regeringen. Även tillståndsgivningen vad gäller industriell verksamhet åvilar regeringen utom då verksamheten avser endast utrustnings- eller kompletteringsarbete eller annat mindre omfattande arbete, i vilka fall tillstånd lämnas av generaltullstyrelsen. För arbete som normalt utförs i samband med lagerrörelse erfordras inte tillstånd över huvud taget liksom ej heller för arbete som avser framställning av vara som skall användas endast inom frihamnen, i det sistnämnda fallet dock under förutsättning att oförtullad vara ej används vid framställningen. Användning av oförtullad vara inom frihamn är möjlig endast i fall då sådan vara används som material för bearbetning av den som har tillstånd till industriell verksamhet. För användning av oförtullade varor ombord på fartyg eller luftfartyg i frihamn finns särskilda bestämmelser.

Frihamn är i restitutionshänseende att anse som utrikes ort. Eftersom förtullning inte krävs vid införsel av varor till frihamn aktualiseras normalt inga tullar eller andra införselavgifter och inte heller importlicens förrän varorna eventuellt skall avsättas på den svenska marknaden. Förs varorna till utlandet blir det följaktligen inte aktuellt med någon restitution. Eventuella restriktioner när det gäller utförsel av varor från Sverige måste dock iakttas.

Någon framställning om inrättande av frihamn har inte prövats sedan tillstånd att inrätta frihamnarna i Stockholm, Göteborg och Malmö lämnades av Kungl. Maj:t under åren 1917—1919. Motivet var då bl. a. att den svenska utrikeshandeln skulle frigöras från beroendet av utländska mellanhänder. Ett annat ändamål var främjande av exporten, bl. a. genom förläggning till frihamnar av industrier för tullfri exportbearbetning av utländska varor, med eller utan förening med svenskt material. När det gäller den sistnämnda frågan, alltså industriell verksamhet, var avsikten redan från början att den industri som kunde komma att förläggas till frihamn skulle vara inriktad på export och inte uppträda som medtävlare till industrin i Sverige på den inhemska marknaden.

De produkter som tillverkas i frihamn är vid avsättning på den svenska marknaden underkastade förtullning i sitt färdiga skick. Detta innebär att en frihamnsindustri endast under speciella förutsättningar — obefintligt eller negativt tullskydd för manufaktureringen — kan med någon fördel arbeta på hemmamarknaden. I fall då en sådan fördel föreligger torde

emellertid risken för snedvridning av konkurrensförhållandena få beaktas vid tillståndsprövningen. Enligt 1935 års frihamnsförordning, som gällde fram till tullagens ikraftträdande, fick sålunda sådan industriell verksamhet inte medges som till följd av gynnsammare produktionsvillkor var ägnad att på den inhemska marknaden avsevärt skada där bedriven verksamhet av enahanda slag. Av förarbetena till tullagen framgår att detta synsätt alltjämt bör anläggas vid tillståndsprövningen.

Någon industriell verksamhet av större omfattning har aldrig kommit till stånd i de svenska frihamnarna. För närvarande torde högst ett tiotal företag inneha tillstånd till sådan verksamhet. Sannolikt utnyttjas inte längre alla tillstånd. Att märka är att tillstånden, som avser smärre arbeten av typen komplettering, justering, ompackning och beredning, knappast i något fall medger användande av från utlandet införd utrustning eller material, med mindre varorna dessförinnan förtullas. Inte i någon av de tre frihamnarna förekommer industriell verksamhet avseende oförtullade varor av den typ som kräver tillstånd av regeringen, dvs. verksamhet som går utöver utrustnings- och kompletteringsarbete eller annat mindre omfattande arbete, för vilket det, som nyss framgått, räcker med generaltullstyrelsens tillstånd.

Tidigare riksdagsbehandling

Riksdagen behandlade i december 1981 en motion (fp) vari hemställdes att regeringen skulle låta utreda vilka åtgärder som kan vidtas för att främja utländska företags etableringar i Sverige, däribland inrättandet av särskilda "exportzoner".

Näringsutskottet (NU 1981/82:11) fann det angeläget att Sveriges internationella konkurrensförutsättningar inte försämrats och ansåg att utvecklingen mot ett ökande antal frizoner i USA och Europa förtjänade att uppmärksammas av statsmakterna. Utskottet förutsatte att regeringen på lämpligt sätt skulle bevaka utvecklingen. En utgångspunkt borde härvid vara att utlandsägda företag inte ges förmåner som konkurrerande svenskägda företag inte åtnjuter. Utskottet utgick vidare från att de frågor som hade tagits upp i motionen skulle komma att belysas i regeringens utredningsarbete men ansåg det inte nödvändigt med något särskilt uttalande från riksdagens sida. På förslag av utskottet avslög riksdagen motionen.

I en reservation uttalade utskottets socialdemokratiska ledamöter bl. a. att frihamnslagstiftningen inte borde utvidgas och att Sverige internationellt borde verka för att förekomsten av industriella frizoner skulle minska i omfattning.

Statligt handels- och bytesbolag

Motion 1982/83:2041

I motion 1982/83:2041 (vpk) föreslås att ett statligt handels- och bytesbolag inrättas. Bolaget skall verka för ökat handelsutbyte med de socialistiska länderna. Motionärerna framhåller att merparten av den svenska handeln är koncentrerad till västvärldens industriländer. De menar att detta gör Sverige alltför beroende av den ekonomiska och politiska utvecklingen i dessa länder. Det starka beroendet av USA och EG-länderna bör, hävdar motionärerna, brytas till förmån för en ökad handel med de socialistiska länderna och den tredje världen. I motionen erinras om att handeln med de socialistiska länderna under de senaste åren har utvecklats i negativ riktning. Motionärerna anser att det finns många skäl som talar för att detta handelsutbyte nu bör stimuleras men att en förutsättning för att Sverige skall kunna öka sin handel med de socialistiska staterna är att ett statligt handels- och bytesbolag inrättas.

Vissa uppgifter om handeln med Östeuropa

Inledning

I det följande lämnas en kort redogörelse för utvecklingen sedan början av 1970-talet av handeln med de östeuropeiska länder som är medlemmar i SEV (Comecon), dvs. Sovjetunionen, Tyska demokratiska republiken, Polen, Tjeckoslovakien, Ungern, Rumänien och Bulgarien. Såvitt avser förhållandena före år 1982 bygger uppgifterna i huvudsak på en artikel i Aktuellt i Handelspolitiken (nr 1/1982).

Öst-västhandeln

Som marknader har öststaterna en rad drag gemensamma. Handeln är i princip reglerad av staten. Beslut om export och framför allt import behandlas ofta av flera olika instanser efter varandra. Det tar därför ofta lång tid att genomföra en affär. En ny exportör får visa tålamod och räkna med en lång tid för bearbetning av marknaden — ofta flera år — innan det ger några resultat. I många länder är det oftast svårt eller omöjligt för en exportör att komma i direktkontakt med den slutliga förbrukaren av en produkt. Vidare är det ofta svårt att få tillgång till ekonomisk statistik, information om gällande regler för import och export och annan information som man normalt behöver vid en marknadskartläggning. Men samtidigt som det finns vissa gemensamma drag måste det betonas att det rör sig om sju olika länder med avsevärda skillnader beträffande utvecklingsnivå, ekonomisk politik, utrikeshandelsreglering, företagens självständighet och arbetsvillkor för utländska företag m. m.

I början av 1970-talet inledde flera av de östeuropeiska staterna en period med kraftig ökning av importen av kapitalvaror från framför allt Västeuropa. Under perioden 1971—1975 var den årliga ökningstakten i öst-västhandeln tre gånger så stor som under den närmast föregående femårsperioden. Importen finansierades till stor del genom krediter. Tanken torde ha varit att öststaterna relativt snabbt skulle kunna höja sin produktivitet och levnadsstandard. Genom massiv import från väst skulle man kompensera sig för sin brist på teknologiskt kunnande. I västländerna ökade intresset för östhandeln, bl. a. mot bakgrund av den långsammare ekonomiska utvecklingen i väst efter den första oljekrisen. Det fanns en relativt riklig tillgång på krediter på euromarknaden. Slutligen gynnades en ökad öst-västhandel av den avspänning som då försiggick och bl. a. manifesterades genom den europeiska säkerhets- och samarbetskonferensen (ESK) och genom upprättande av diplomatiska förbindelser med Tyska demokratiska republiken.

Utvecklingen av öst-västhandeln under 1970-talet framgår av nedanstående tablå. Det kan noteras att öst-västhandeln utgör en väsentligt större andel av öststaternas totala utrikeshandel än av västländernas (34 resp. 3 % av exporten 1980). Sveriges andel av OECD:s export till Östeuropa utgjorde 1981 2,6 %.

OECD-ländernas handel med europeiska SEV-länder (milj. \$)

	1970	1975	1980	1982 (uppskattning)
Export	6 432	25 960	42 204	35 311
Import	5 890	16 785	39 703	36 410
Balans	+ 542	+ 9 175	+ 2 501	- 1 099

Sedan mitten av 1970-talet har tillväxten i öststaterna avtagit. I allmänhet har man inte nått upp till planmålen för perioden 1976—1980. Det finns dock stora skillnader mellan staterna. Orsakerna till den minskade tillväxten i dessa stater är flera. Avkastningen av den importerade teknologin har varit lägre än väntat. En annan faktor är brist på arbetskraft. Den sovjetiska utvinningen av främst olja har börjat gå trögare eftersom de nya oljefälten ligger i svårtillgängliga områden. Den kan bara kompenseras på sikt genom att gasproduktionen ökas. Dåliga skörderesultat under flera år har tvingat fram stor import av spannmål för hårdvaluta. Särskilt de mindre länderna har drabbats av oljeprishöjningarna på världsmarknaden. Samtidigt har konjunkturen i väst varit svagare än tidigare och inte gett någon draghjälp. Öststaternas handelsbalans mot väst har varit negativ under hela 1970-talet och skuldsättningen har ökat. Av dessa skäl har flertalet öststater successivt stramat åt sin import.

Mot bakgrund av den ekonomiska utvecklingen i Östeuropa och särskilt betalningssvårigheterna i Polen och Rumänien har långivarna i väst överlag blivit mera försiktiga med sin kreditgivning till öststaterna. Sannolikt

kommer det att ske en större differentiering mellan länderna. Sovjetunionen bedöms t. ex. ha god kreditvärdighet till följd av bl. a. landets stora naturresurser. De mindre öststaterna bedöms däremot mycket olika med hänsyn till skuldsättning, handelsbalans, ekonomisk politik osv.

Sveriges handel med Östeuropa

Statistiska uppgifter

Utvecklingen av Sveriges handel med statshandelsländerna i Östeuropa (inkl. Albanien) sedan 1975 framgår av nedanstående tablå (milj. kr.).

	1975	1976	1977	1978	1979	1980	1981	1982	1983 (jan.-juni)
Sv export	4 553	4 485	4 238	4 427	5 061	5 065	5 306	5 133	2 704
Sv import	4 557	4 983	5 310	4 911	7 712	6 876	6 492	9 784	5 969
Balans	-4	-453	-892	-484	-2 651	-1 811	-1 186	-4 651	-3 265
% av total export	6,3	5,6	4,9	4,5	4,3	3,9	3,7	3,1	2,6
% av total import	6,2	5,9	5,9	5,3	6,3	4,7	4,4	5,6	6,3

Sveriges export till Östeuropa har alltså under senare år i stort sett varit konstant i löpande priser, vilket innebär en reell minskning. Öststaternas andel av den totala svenska exporten har minskat. Likaså har Sveriges andel av OECD-ländernas export till Östeuropa minskat under 1970-talet. Orsakerna till detta är inte helt klarlagda. Möjligen kan det hänga samman med att en stor del av öststaternas import gäller stora kompletta projekt, där större exportländer har lättare att göra sig gällande.

Den största exportmarknaden i Östeuropa är numera Sovjetunionen sedan exporten till Polen gått tillbaka kraftigt. Exporten till Östeuropa har i huvudsak samma sammansättning som Sveriges totala export, dvs. den består till ca tre fjärdedelar av hel- och halvfabrikat, främst maskiner och apparater. Öststaterna är också en relativt betydande marknad för svensk export av livsmedel. Under 1970-talet har den traditionella exporten kompletterats med entreprenadarbeten, bl. a. stora hotell- och kontorsbyggen i öststaterna.

Sveriges import från Östeuropa består till nästan hälften av bränslen m. m., främst olja från Sovjetunionen. Även importen från öst har minskat reellt och i andel av totalimporten. Under åren 1979 och 1980 skedde en kraftig värdemässig ökning till följd av ökade priser på den olja som importerades från Sovjetunionen. Under åren 1980 och 1981 minskade emellertid oljeimporten från Sovjetunionen volymmässigt för att under 1982 åter öka. Främst av denna anledning uppvisar Sveriges handel med Östeuropa såväl volym- som värdemässigt f. n. ett kraftigt underskott.

Officiella handelskontakter

Sverige har bilaterala handelsavtal med samtliga östländer. Avtalen, som är femåriga, är ramavtal som bl. a. kan innehålla klausuler om målet med handelsutbytet, om behandling som mest gynnad nation och om villkor att betalning skall ske i konvertibla valutor. I de avtal som har slutits under senare år har ingått vissa avsnitt från ESK:s slutdokument, bl. a. om kommersiell information, affärskontakter, arbetsvillkor för företagsrepresentanter och kontakt med slutförbrukare. Inom ramen för handelsavtalen äger årligen rum överläggningar där man bl. a. kommer överens om kontingenter för året, går igenom handelsutvecklingen samt diskuterar aktuella affärer och konkreta problem i handeln.

Gentemot Polen, Ungern, Rumänien och Tjeckoslovakien regleras även Sveriges handelsförbindelser av GATT och, såvitt avser de tre förstnämnda staterna, av ländernas anslutningsprotokoll till GATT. Protokollen innehåller bl. a. ett principåtagande av GATT-länderna att successivt avskaffa diskriminerande kvantitativa restriktioner. Vidare finns en särskild skyddsklausul som under vissa förutsättningar ger GATT-länderna rätt att vidta selektiva skyddsåtgärder mot marknadsstörningar från ett östland.

Oavsett avtalsreglering ger Sverige öststaterna behandling som mest gynnad nation beträffande tullar. Genom ensidigt beslut ger Sverige dessutom särskilda lättnader i handeln med Rumänien och Bulgarien, i princip motsvarande de särskilda tullpreferenserna för u-länderna.

Parallellt med handelsavtalen har Sverige med samtliga östländer ingått avtal om ekonomiskt, industriellt och tekniskt-vetenskapligt samarbete. (Med Tjeckoslovakien har Sverige dock enbart tekniskt-vetenskapligt samarbete.) Även under dessa avtal möts årligen en blandad kommission. Härvid sker bl. a. en systematisk genomgång av uppslag till industriellt och tekniskt vetenskapligt samarbete. Uppslagen kanaliseras vidare till berörda företag och institutioner. Några av dessa blandade kommissioner har antagit samarbetsprogram. Programmet med Sovjetunionen, som under tecknades i september 1981, är mera omfattande än de andra programmen. Bl. a. anger det en strävan från parterna att fördubbla handeln fram till år 1990.

Handelsrestriktioner m. m.

Beträffande importen upprätthåller Sverige av beredskapsskäl vissa kvantitativa begränsningar mot öststaterna. Det gäller dock endast ett fåtal varor, främst textilier, skor och hushållsvarslin. Dessutom finns övervakningslicenser för ett antal andra känsliga varor, bl. a. kemikalier och vissa metallhalvfabrikat. Begränsningarna fastslås i de s. k. årsprotokoll som upprättas i samband med de årliga handelsöverläggningarna. För Sovjetunionen fastställs dock begränsningarna ensidigt på svensk sida. Även om flertalet öststater kan sägas ha accepterat de svenska begränsningarna som

ett faktum, kritiseras begränsningarna av vissa stater. Sverige har därför när det gäller vissa av länderna (Ungern och Rumänien) försökt finna en annan avtalsform som är mera acceptabel för båda parterna.

Under senare år har noterats ett ökande antal klagomål från den svenska industrin på export från öststaterna till mycket låga priser. Enligt industrin har importen inneburit marknadsstörningar. De utredningar som kommerskollegium gjort har i många fall visat att det finns grund för klagomålen. I flertalet fall har den låga prissättningen påtalats, t. ex. i samband med årsprotokollförhandlingar, och i många fall har problemen kunnat lösas.

Ett särskilt problem är att utrikeshandelsorganisationerna i öststaterna ofta ställer krav på motköp. För öststaterna framstår motköp som ett bra sätt att angripa tillfällig överproduktion, valutabrist eller bristande förmåga till marknadsföring. Dessa krav förefaller ha ökat i takt med öststaternas betalningsbalansproblem. I vissa fall krävs nu motköp för över 100 % av köpesumman samt för räntor m. m. Sådana krav är särskilt svåra att hantera för små och medelstora företag och på en liten marknad som den svenska, och de skadar de normala kanalerna för handeln. Motköpskrav medför också stora kostnader som i sista hand får bäras av östföretagen.

Vid export till öststaterna spelar kreditvillkoren stor roll som konkurrensmedel. Genom en hård konkurrens, där exportländernas regeringar ofta medverkar med subventioner, har räntor och amorteringstider kommit att bli avsevärt förmånligare för köparen än vad som annars är brukligt på marknaden. Det gällde inte minst krediterna till Polen under 1970-talet. Sverige har i OECD åtagit sig att för statsgaranterade krediter följa vissa regler beträffande bl. a. maximala kredittider och lägsta tillåtna räntor — de s. k. consensusreglerna. SEK-systemet ger dock svenska exportörer möjligheter att erbjuda i huvudsak samma räntevillkor som andra länder.

Tidigare riksdagsbehandling

Vid riksmötet 1978/79 behandlade riksdagen flera motionsyrkanden (apk) om att regeringen genom olika åtgärder skulle stimulera handelsutbytet mellan Sverige och de socialistiska länderna (NU 1978/79:4, 1978/79:12, 1978/79:42). Motionerna avslogs. Näringsutskottet anförde bl. a. att utskottet i sak delade motionärernas uppfattning att alla möjligheter att främja och utöka Sveriges handel med de socialistiska länderna borde tas till vara. Utskottet hade emellertid vid en genomgång konstaterat att en rad olika åtgärder hade vidtagits i detta syfte och fann bl. a. med hänsyn härtill att ett särskilt uttalande från riksdagens sida inte var motiverat.

Riksdagen behandlade våren 1983 ett motionsyrkande från vänsterpartiet kommunisterna om att riksdagen skulle uttala sig för en ökning av handelsutbytet med planekonomierna i Östeuropa i syfte att stärka Sveri-

ges alliansfria ställning och öka självständigheten på det säkerhetspolitiska området. Försvarsutskottet, som avstyrkte motionen i denna del, erinrade om de särskilda svårigheter som är förknippade med handel mellan å ena sidan en marknadsekonomi som Sveriges och å andra sidan ett statshandelsland, men ansåg att möjligheterna att utöka Sveriges handel med sådana länder borde tas till vara. Försvarsutskottet förutsatte dock att regeringen var av samma uppfattning och ansåg därför att det inte fanns anledning för riksdagen att göra något särskilt uttalande om detta handelsutbyte. Motionen avslogs av riksdagen (FöU 1982/83:9, rskr 1982/83:271).

Motionsyrkanden om inrättande av statliga handelshus har flera gånger behandlats av riksdagen. Våren 1980 avslog riksdagen på förslag av näringsutskottet ett socialdemokratiskt yrkande om samhällsägda handelshus på nationell nivå. En av uppgifterna för ett sådant handelshus skulle enligt motionärerna vara att utgöra samhällets instrument för att samordna den kommersiella sidan av Sveriges samarbetsavtal med u-länder och statshandelsländer. Utskottet pekade i sitt betänkande (NU 1979/80:43 s. 41) på den pågående försöksverksamheten med regionala exportsäljbolag och var av uppfattningen att en samtidig försöksverksamhet med ett statligt handelshus lämpligen ej borde komma till stånd innan verksamheten vid exportsäljbolagen hade utvärderats. Socialdemokraterna återkom med yrkandet vid det därpå följande riksmötet. Eftersom den aviserade utvärderingen av exportsäljbolagen ännu inte hade verkställts avstyrkte näringsutskottet förslaget med samma motivering som tidigare. Yrkandet avslogs av riksdagen (NU 1980/81:58).

SUKAB

På initiativ av svenska exportföretag och Sveriges allmänna exportför-
ening bildades år 1940 Svensk Utrikeshandels Kompensations AB, numera AB SUKAB. Syftet med bolaget var att underlätta för industrin att ingå s. k. kompensationsaffärer med utlandet. Sådana affärer var mycket vanliga under krigsåren.

SUKAB har i dag ett 80-tal aktieägare. Flertalet exportföretag av betydelse samt en del importföretag är delägare, däribland vissa statliga företag. Även exportföretag som inte är delägare kan dock använda sig av bolaget. Bolagets uppgift är att tjäna som ett serviceorgan för den svenska industrin i samband med motköpsaffärer. Vid förhandlingar med utländska importörer och exportörer fungerar SUKAB som förhandlingspart såvitt gäller frågor om motköp. I Sverige samordnar bolaget motköpsinsatserna hos olika företag. Det förekommer vidare att SUKAB på eget initiativ tar upp förhandlingar med utländska ministerier och statshandelsföretag i syfte att initiera motköpsaffärer.

SUKAB:s intäkter utgörs av avgifter från industrin. Avgifternas storlek är direkt relaterad till storleken av den affärsvolym som SUKAB genom

sin verksamhet har tillfört resp. företag. Verksamheten skall i princip inte ge vinst, och bolaget lämnar inte någon utdelning. De överskott som ändå uppkommer fonderas.

År 1982 förmedlade SUKAB eller deltog SUKAB i kontraktsavslut med utländska företag representerande 18 länder, varav majoriteten var stats-handelsländer. Under perioden januari—oktober 1983 har SUKAB deltagit i export—importaffärer med ett totalvärde av ca 700 milj. kr. Verksamheten har under senare år ständigt expanderat. SUKAB har i dag ett 20-tal anställda.

Utvärdering av de regionala exportsäljbolagen

Statens industriverk har i samråd med Sveriges exportråd utvärderat den verksamhet som har pågått inom de regionala exportsäljföretagen/handels-agenturerna med anknytning till de regionala utvecklingsfonderna i Gävleborgs län (Gavlex), Stockholms län (Stockex) och Värmlands län (Wermex) från starten år 1979 t. o. m. juni 1982. Resultatet av utvärderingen har redovisats i en promemoria till regeringen i september 1982.

Följande slutsatser dras i rapporten. Handelsagenturens insatser vad gäller såväl direkt försäljning som utveckling av deltagande företag har varit så framgångsrika, att verksamheten fortsättningsvis bör ingå i den exportfrämjande verksamhet som utvecklingsfonderna bedriver. — Vissa marknader är speciellt svåra att bearbeta beroende på språkbarriärer eller andra särskiljande faktorer. Den diskuterade verksamheten bör reserveras för sådana marknader. — Eftersom avsikten i samtliga försökslän är att deltagande företag på sikt skall klara sin egen export, kommer lyckade projekt inte att hinna ge ett överskott vilket helt täcker kostnaderna för projekt som misslyckas och för introduktion av nya företag. — Då bl. a. bildandet av företagsgrupper har visat sig vara en viktig väg att öka de individuella företagens slagkraft och lämpliga företag inte alltid kan finnas inom ett län, är det nödvändigt att gruppen kompletteras med lämpliga företag oberoende av deras geografiska läge. — En fortsatt verksamhet bör ske i nära samverkan med Sveriges exportråd och med löpande kontakter mellan "handelsagenturerna".

Sammanfattningsvis anförs följande:

Mot bakgrund av att verksamheten i praktiken endast pågått i två år, är verksamhetens framtida förutsättningar svårbedömda, även om verksamheten hittills fått en positiv utveckling.

Det kan konstateras, att man i försökslänerna är överens om att den prövade typen av "handelsagenturer" av skäl som angivits kommer att ge ett visst kontinuerligt underskott (som dock kan hållas på måttlig nivå).

Industriverket anser att ett exportfrämjande instrument av detta slag kan vara motiverat. Däremot bör verksamheten inte utökas med nystartade handelsagenturer av likartad typ i andra län förrän de pågående försöken klart visat att avsedda resultat uppnåtts.

En klar erfarenhet är att "handelsagenturerna" för att fungera på avsett sätt måste rekrytera företag utanför de egna länen. Den regionala karaktären på verksamheten minskar på detta sätt. En fortsatt verksamhet med krav på dylik samverkan måste därför sammanvägas med andra generellt exportstimulerande insatser som samhället gör.

Industriverket ser det därför som naturligt, att en eventuell fortsatt verksamhet sker i nära samverkan med och under överinseende av Sveriges Exportråd, som har ansvaret för generella exportfrämjande insatser i samhället och att Sveriges Exportråd får möjlighet att avgöra i vilken utsträckning denna verksamhet skall prioriteras. Exportrådet har vid underhandskontakter under våren accepterat detta synsätt. Industriverket ser det då naturligt att fortsatta statsbidrag till regionala "handelsagenturer" tas ur de anslag Sveriges Exportråd disponerar för främjande av export i mindre företag och ej såsom hittills ur anslaget "Bidrag till regionala utvecklingsfonder m. m."

Efter en överenskommelse mellan berörda departement gäller numera den ordning som rekommenderats i rapporten.

CECA-avtalet

Avtalets innebörd såvitt avser fraktkostnader

Sverige har genom frihandelsavtalet med Europeiska kol- och stålgemenskapen, CECA, förbundit sig att tillämpa de pris- och transportregler som gäller i EG, dvs. Parisfördragets artikel 60 och tillämpningsbeslut till denna artikel. Svensk övervakande myndighet är kommerskollegium, som därmed ansvarar för prisreglernas tillämpning i Sverige. Kollegiet har för detta ändamål utgivit särskilda föreskrifter för svenska stålproducenter. (Sedan november 1981 är även svenska grossister skyldiga att iakttä CECA:s prisregler.)

För fraktkostnader gäller enligt CECA:s prisregelsystem följande huvudregler:

1. Stålproducents fraktpriser skall offentliggöras i prislista.
2. Stålproducent skall till kommerskollegium ange den ort på vilken hans prissättning grundar sig (baspunkt).
3. Fraktkostnader skall beräknas från baspunkten till den ort där godset levereras.
4. Baspunkt behöver inte vara densamma som verksort. Baspunkt väljs med hänsyn tagen till producentens och konsumentens lokalisering, importkonkurrensförhållanden och exportmöjligheter.
5. Producent kan ha olika baspunkter för olika produkter.
6. Utan kommerskollegiets tillstånd får producent endast ha en baspunkt per produkt.

Av dessa regler framgår att det är producenten som väljer baspunkt för sin produkt och att denne har rätt att använda olika baspunkter för olika

produkter. De svenska stålproducenterna har i regel lagt sina baspunkter i södra Sverige och därmed nära de viktiga stålmarknaderna på kontinenten. Den nordligaste baspunkten för det handelsfärdiga stålet är Sundsvall och används av Svenskt Stål AB för de färdiga stålprodukter som företaget tillverkar i Luleå. (För tackjärn och ämnen är Luleå baspunkt.)

Då frihandelsavtalet med dess prisregler ingicks förutsågs att den norrländska verkstadsindustrin skulle kunna drabbas av orimligt höga fraktkostnader då verkens baspunkter ju låg i södra Sverige. De negativa konsekvenserna skulle dock motverkas genom det statliga regionalpolitiska transportstödet som skulle utbetalas fr. o. m. den 1 januari 1974.

Motion 1982/83:2149

Motiveringen till yrkandet i motion 1982/83:2149 återfinns i motion 1982/83:2147. Efter att ha erinrat om CECA-avtalets system med ett antal s. k. basorter påpekar motionärerna att systemet medför stora skillnader i avståndskostnader för företagare i olika delar av landet. Exempelvis får en företagare i Luleå, som köper stål från SSAB i samma stad, betala frakt som om varan kommer från Sundsvall, medan en Malmöföretagare som gör en likartad affär bara belastas med en fraktkostnad som om SSAB låg i Malmö, som också är basort. Avser leveransen balk, får Luleåföretagaren betala 306 kr. per ton i frakt, Malmöföretagaren ca 50 kr. per ton. Även om den förre får ett fraktstöd på 35 % är kostnadsskillnaden rätt avgörande för konkurrensförmågan, hävdar motionärerna. De anser att avståndskostnaderna bör utjämnas, exempelvis genom att basortsystemet förändras. Det förefaller motionärerna märkligt att det i norra delen av landet bara finns en basort medan det i den mindre södra delen av landet finns fem basorter.

Yttrande av kommerskollegium

Kommerskollegium anför följande:

Enligt prisregelsystemet tillåts en producent att använda endast en baspunkt per produkt. Formellt sett har den övervakande myndigheten, dvs. kommissionen för EG-länderna och kommerskollegium för Sverige, rätt att ge en producent tillstånd att använda mer än en baspunkt för en och samma vara. Enligt kollegiets bedömning kan dock Sverige inte göra avsteg från den tillämpade huvudprincipen utan att först konsultera — eller i varje fall informera — EG-kommissionen. Det skall i sammanhanget framhållas att det i gemenskapen finns fall där kommissionen tillåter mer än en baspunkt för samma produkt. De olika baspunkterna är i dessa fall resultatet av att företag efter fusionering till större enheter bibehållit de baspunkter som gällde före fusioneringen. Av samma skäl har en svensk producent två baspunkter — Göteborg och Sundsvall — för samma produkt (kallvalsad tunnplåt).

Frågan om ökning av antalet baspunkter har varit aktuell tid efter annan i diskussioner som förts bl. a. i kollegiets CECA-nämnd, ett rådgivande organ sammansatt av representanter för producenter, förbrukare,

grossister och arbetstagare. I dessa diskussioner har hittills icke aktualiserats att utöka antalet baspunkter i övre Norrland, vilket möjligen kan bero på det korrigeringsinstrument som föreligger i transportstödet. Kollegiet vill peka på möjligheten att förändra detta stöd för att eliminera den diskriminering av verkstadsindustrin i övre Norrland som dock alltjämt kan föreligga. Om förbrukarintressena i övre Norrland önskar en ändring i kollegiets tillämpning av CECA:s prisregler i berört hänseende synes detta lämpligen kunna ske genom att förslag härom reses i CECA-nämnden av förbrukarnas representant (Mekanförbundet).

Utskottet

Inledning

Utskottet behandlar i detta betänkande ett antal motioner från allmänna motionstiden år 1983 om Sveriges utrikeshandel och om nordiskt samarbete på bl. a. det industriella området. I samband härmed behandlas ett förslag från regeringen om höjning av grundkapitalet i Nordiska investeringsbanken. Förslaget har lagts fram i proposition 1983/84:25 med förslag till tilläggsbudget I för budgetåret 1983/84.

Nordiskt industri- och handelssamarbete

Utskottet tar först upp tre motionsyrkanden om gemensam nordisk aktiemarknad, nordisk aktiebolagsform och vidgade möjligheter till direktinvesteringar i andra nordiska länder.

I motion 1982/83:178 (m) hemställs att en utredning skall få i uppdrag att lägga fram sådana förslag till ändringar i aktiebolags-, valuta- och skattelagstiftningen att det blir möjligt att under 1980-talet inrätta en gemensam nordisk aktiemarknad och bilda "transnationella" nordiska bolag. Reformerna skulle enligt motionärerna leda till att den nordiska industrin får en större hemmamarknad och bättre möjligheter att hävda sig på världsmarknaden.

I den del av motion 1982/83:1588 (m) som hör hemma i sammanhanget begärs ett uttalande av riksdagen om att lättnader bör genomföras när det gäller reglerna för emission av utländska aktier i Sverige. Syftet med ändringarna skall vara att utländska företags etablering i Sverige stimuleras.

Det tredje yrkande som är aktuellt har framställts i motion 1982/83:1602 (c). Motionärerna anser att valutaregleringen bör uppmjukas när det gäller möjligheten att föra ut kapital ur landet för direktinvesteringar i byggnader, maskiner och marknadsorganisation i nordiska gränsregioner. De önskar ett uttalande av riksdagen om att riksbanken inte skall kunna vägra ett företag tillstånd att föra ut kapital för sådana ändamål.

Utskottet konstaterar att en gemensam tankegång i de tre motionerna är

att den svenska aktiebolags- och valutalagstiftningen bör mjukas upp och att en liberalisering av lagstiftningen i de avseenden som förespråkas skulle gynna den internordiska handeln och föranleda ökade industriinvesteringar över gränserna i Norden. Såsom redovisats i det föregående har på det nordiska planet åtskilliga förslag ventilerats rörande liberaliseringar av valutaregleringen och av andra, närliggande bestämmelser. När det gäller *valutaregleringen* har det i detta sammanhang framhållits dels att bestämmelserna i OECD:s kapitalliberaliseringsstadga utgör hinder för att liberaliseringsåtgärderna skulle kunna begränsas till att avse endast nordiska länder, dels att valutaregleringen redan i dag är relativt likartad i de nordiska länderna — framför allt i Sverige och Norge — och att några onödiga hinder för exempelvis direktinvesteringar inom Norden inte föreligger. Samtidigt har det uttryckts önskemål om att en samordning av administrativ praxis inom de nordiska länderna skall komma till stånd på detta område, och det har påpekats att det bör kunna gå att lätta på restriktionerna när det gäller långfristiga lån och krediter inom industrikoncerner. — Vad gäller frågan om möjligheten att åstadkomma en *gemensam nordisk aktiemarknad* och den därmed i viss mån sammanhängande frågan om möjligheten att införa en *gemensam nordisk bolagsform* har invändningarna bl. a. gått ut på att olikformigheterna mellan länderna i redovisnings- och skattehänseende är betydande, att stora definitionssvårigheter uppstår om man vill skapa ett nytt begrepp ”nordiska företag” och att hänsynen till EG-lagstiftningen på området gör att Danmark svårigen torde kunna acceptera en ordning som inte överensstämmer med Danmarks åtaganden i förhållande till EG.

Utskottet vill understryka att förekomsten av problem av den art som här har presenterats gör det svårt eller omöjligt att inom ramen för nuvarande nordiska samarbetsformer begränsa eventuella liberaliseringsåtgärder till de nordiska länderna.

Som har framhållits av Nordiska ämbetsmannakommittén för valuta- och finansiella frågor torde emellertid generella liberaliseringsåtgärder, som ju i princip gynnar alla företag inom OECD-området, komma att få störst betydelse för industrier inom Norden, där det finns nära ekonomiska och kulturella förbindelser. Vidare bör noteras att OECD-reglerna inte torde utgöra hinder mot att man inom ramen för en vidare integration i Norden utvecklar institutionella möjligheter för kapitalöverföringar inom Norden, så som har skett inom ramen för Nordiska investeringsbanken. En strävan bör vara att finna sådana möjligheter. Siktet bör härvid vara inställt på att hemmamarknaden för nordiska företag skall vidgas och att dessa företag skall få förbättrade möjligheter att samverka när det gäller större utländska projekt. Utskottet anser att det arbete på det här berörda området som pågår bl. a. inom Nordiska rådet och Nordiska ministerrådet bör fortsätta och om möjligt intensifieras. Härvid kan en möjlighet vara att man överväger gemensamma lösningar för Finlands, Norges och Sveriges

vidkommande, om det skulle visa sig att Danmark, till följd av sina förpliktelser mot EG, ser sig förhindrat att biträda förslag som kan accepteras av de övriga nordiska länderna.

När det gäller inrättande av en gemensam aktiemarknad har frågan om utvecklingen av det fortsatta nordiska samarbetet ställts på sin spets. Utskottet beklagar att man i det här aktuella avseendet inte synes kunna komma vidare inom ramen för nuvarande institutionella former. Utskottet utgår dock från att regeringen fullföljer de utredningsprojekt som pågår i dessa ämnen och i positiv anda prövar de förslag som kan komma att framläggas. Något särskilt uttalande från riksdagens sida av denna innebörd är enligt utskottets mening inte erforderligt, varför utskottet avstyrker motion 1982/83:178 (m) samt motionerna 1982/83:1588 (m) och 1982/83:1602 (c) i här aktuella delar.

Nordiska investeringsbanken

Nordiska investeringsbanken (NIB) etablerades år 1975 i syfte att stärka det ekonomiska samarbetet mellan företag och institutioner i de nordiska länderna. Vid starten försågs NIB med ett grundkapital på 400 miljoner SDR (särskilda dragningsrätter som utges av Internationella valutafonden). Beloppet motsvarar i dag ca 3,2 miljarder svenska kronor. Bankens utlåningsram är fastställd till två och en halv gånger grundkapitalet, f. n. motsvarande drygt 8 miljarder kronor. Den nuvarande låneramen medger inte att NIB kan öka sin utlåning i någon betydande grad.

Som har redovisats i det föregående har Nordiska ministerrådet (samarbetsministrarna) i maj 1983 beslutat att NIB:s grundkapital skall ökas från 400 miljoner till 800 miljoner SDR. Beslutet träder i kraft under förutsättning av att det godkänns av medlemsländernas parlament. Med anledning härav föreslår regeringen i den nu aktuella propositionen att riksdagen dels godkänner att staten ikläder sig betalningsansvaret för Sveriges andel av grundkapitalhöjningen, eller 165,6 miljoner SDR, samt ställer 12,06 miljoner SDR till bankens förfogande inom vissa i propositionen angivna tidsfrister, dels för detta ändamål för budgetåret 1983/84 anvisar ett förslagsanslag av 32 milj. kr.

Utskottet tillstyrker regeringens förslag.

I samband härmed behandlar utskottet ett förslag i motion 1982/83:1602 (c) om att riksdagen skall uttala att NIB som en av sina uppgifter bör ha att speciellt intressera sig för gränsregionernas näringsliv och att banken följaktligen bör kunna användas för specialinsatser i sådana regioner.

Utskottet vill erinra om att banken sedan den inledde sin verksamhet har beviljat krediter för investeringar i de nordiska länderna på över 800 miljoner SDR eller mellan 6 och 7 miljarder kronor. En betydande andel av de projekt som har finansierats genom krediterna torde vara av direkt

betydelse för näringslivet i de nordiska gränsregionerna. Det bör särskilt observeras att NIB sedan år 1980 har möjlighet att bevilja särskilda s. k. regionallån, vilka skall syfta till att stödja projekt i nordiska "utvecklingsområden", till vilka en del gränsregioner torde kunna hänföras. Enligt utskottets mening saknar riksdagen därför anledning att göra något särskilt uttalande av det slag som begärs i motionen. Denna avstyrks följaktligen i här aktuell del.

Regional industripolitik

Tre motioner innehåller förslag inriktade på att näringslivet i speciella regioner skall främjas.

I motion 1982/83:690 (s) hemställs att norra Älvsborgs län skall uppmärksammas i det svensk-norska industrisamarbetet. Staten bör främja samarbetet genom olika åtgärder, anser motionärerna. I motion 1982/83:2180 (fp) framläggs flera förslag till åtgärder ägnade att stödja näringslivets utveckling i Västernorrland. Det här aktuella yrkandet går ut på att regeringen skall uppmanas ta initiativ till en svensk-norsk utredning om regionala effekter av vidgad oljeverksamhet i Mittnorge. Synpunkter på hur det nordiska samarbetet på Nordkalotten bör bedrivas läggs fram i motion 1982/83:1662 (s). Motionärerna vill att regeringen skall ta initiativ för att begränsa förekommande handelshinder och att en samnordisk utredning skall tillsättas för att klarlägga förutsättningarna för industriellt samarbete i vid mening på Nordkalotten.

Liksom tidigare när utskottet har behandlat motionsyrkanden av liknande natur (NU 1980/81:60, 1981/82:34) vill utskottet understryka vikten av att det nordiska samarbetet fördjupas, inte minst i gränsregionerna och på Nordkalotten. Utskottet vill erinra om att på det nordiska planet åtskilliga institutioner och samarbetsorgan har skapats i syfte att underlätta och intensifiera detta samarbete. Härtill kommer att regionala utvecklingsfonder och utvecklingsbolag här möjlighet att styra kapital till projekt som exempelvis är av nordiskt intresse. När det gäller investeringsinsatser av i huvudsak regional industripolitisk betydelse får det enligt utskottets mening i första hand ankomma på regionala och lokala statliga eller kommunala organ, helst i samarbete med näringslivets organisationer, att ta erforderliga initiativ. Vad särskilt gäller samarbetet på Nordkalotten vill utskottet peka på att den s. k. Nordkalottkommittén har kommit att spela en viktig roll i det nordiska regionalpolitiska samarbetet. Problem av den typ som exemplifieras i motion 1982/83:1662 (s) bör kunna tas upp till behandling inom ramen för kommitténs arbete.

Utskottet finner sammanfattningsvis att det inte finns anledning för riksdagen att binda upp regeringen genom några uttalanden av den typ som föreslås i motionerna 1982/83:690 (s) och 1982/83:1662 (s) eller i motion 1982/83:2180 (fp) i här aktuell del.

Företagszoner

Genom motiveringen i motion 1982/83:1588 (m) framförs ett förslag om att statsmakterna skall överväga att inrätta s. k. företagszoner i Sverige. Motionärerna erinrar om att det utmärkande för sådana zoner är att företag som har etablerats inom zongränsen befrias från vissa skatter och avgifter. De anför vidare att sådana zoner med framgång har inrättats i några europeiska länder, främst som ett regionalpolitiskt medel.

Utskottet får med anledning av förslaget anföra följande.

Inom den internationella samfärdseln förekommer det att i geografisk mening begränsade områden inrättas som frihamnar, frizoner eller s. k. företagszoner. Med frihamn avses enligt gällande svensk tullagstiftning en hamn eller liknande område inom vilket förvaring av oförtullad vara får äga rum. För förvaringen gäller inte någon tidsmässig begränsning. Industriell verksamhet och detaljhandel får äga rum i frihamnen om regeringen eller — om verksamheten endast avser utrustnings- eller kompletteringsarbete — generaltullstyrelsen har lämnat tillstånd. Tull, införselavgift eller importlicens aktualiseras först när en vara skall avsättas på den svenska marknaden. Stockholm, Göteborg och Malmö har i dag frihamn. Någon industriell verksamhet bedrivs inte i någon av dessa frihamnar. — Frizoner har inrättats främst i utvecklingsländer och s. k. NIC-länder i Asien och Latinamerika. Företag som etablerar sig i en sådan zon åtnjuter i regel stora lättnader med avseende på tullar, arbetsgivaravgifter och andra avgifter m. m. Syftet med en frizon är i allmänhet att locka tillverkningsindustri dit. — De s. k. företagszonerna kan sägas utgöra ett slags frizoner, fastän i mindre skala. Företagszoner (enterprise zones) förekommer främst i Storbritannien och USA. Till företagszoner kan avskiljas exempelvis stadsdelar eller kvarter, ofta i slumområden. Genom skatte- och avgiftslättnader lockas industrier och handelsföretag till zonen och bidrar därmed till utvecklingen av området i fråga. Av det anförda framgår att någon klar begreppsmässig gräns inte finns mellan de olika zonformerna. Även andra benämningar förekommer f. ö.

Utskottet erinrar om att riksdagen för två år sedan (se s. 24) gav uttryck åt uppfattningen att utvecklingen mot ett ökat antal frizoner o. d. i USA och Europa förtjänade att uppmärksammas av statsmakterna men att en utgångspunkt vid eventuella överväganden i frågan borde vara att utlandsägda företag inte skall ges förmåner som konkurrerande svenskägda företag inte åtnjuter. Det finns, menar utskottet, inte någon anledning för riksdagen att nu inta någon annan ställning i frågan. I grunden är olika frizonsarrangemang uttryck för en osund konkurrens mellan olika länder, främst om internationella företags investeringar. En konkurrens på sådana villkor bör inte uppmuntras. Det bör i sammanhanget observeras att bestämmelserna i tullagstiftningen inte lägger hinder i vägen för att det inom en frihamn bedrivs industriell verksamhet, låt vara i begränsad omfattning

och endast under förutsättning av tillstånd av regeringen eller generaltullstyrelsen. Denna möjlighet synes emellertid inte ha utnyttjats. Som har framgått i det föregående (s. 22) prövar regeringen dock f. n. en ansökan från Norrköpings kommun om inrättande av en "exportzon" i Norrköping. Utskottet vill vidare erinra om att kommittén (I 1982:05) om de framtida regionalpolitiska stödinsatsernas inriktning och omfattning (ordförande: professor Pär-Erik Back) skall överväga bl. a. om det är motiverat med en geografisk utvidgning av de nuvarande områdena med sänkta arbetsgivaravgifter. Mot bakgrund av det anförda finner utskottet att det nu inte finns behov av något särskilt uttalande från riksdagens sida i frågan. Motion 1982/83:1588 (m) avstyrks följaktligen i denna del.

Statligt handels- och bytesbolag

Vänsterpartiet kommunisterna föreslår i sin partimotion 1982/83:2041 att regeringen skall uppmanas vidta åtgärder för att inrätta ett statligt handels- och bytesbolag. Bolaget skulle verka för ett ökat handelsutbyte med de socialistiska länderna, vilket skulle bidra till att göra Sverige mindre beroende av den ekonomiska och politiska utvecklingen i västländerna.

Utskottet vill först erinra om att riksdagen åtskilliga gånger har behandlat motionsyrkanden om att statsmakterna genom olika åtgärder, bl. a. inrättande av statliga handelshus, skall stimulera handelsutbytet mellan Sverige och de socialistiska länderna. Näringsutskottet — och i ett fall försvarsutskottet — har förklarat sig dela motionärernas uppfattning att alla möjligheter att främja denna handel bör tas till vara men ansett att någon särskild framställning till regeringen inte var påkallad.

Enligt utskottets mening finns det fortfarande fog för ett sådant ställningstagande från riksdagens sida. Utskottet vill emellertid tillägga att det finns tendenser i utvecklingen av den svenska östhandeln, bl. a. det tilltagande underskottet och de ökande kraven på motköpsaffärer, som gör att det kan vara motiverat att överväga om inte samhället kan utveckla nya eller effektivare bestående instrument för en samordning av de kommersiella förbindelserna med statshandelsländerna. Även det alternativ till lösning av samordningsproblemet som föreslås i motionen bör därvid kunna prövas. Utskottet utgår från att regeringen har frågan under uppsikt. Något särskilt uttalande till regeringen i denna sak synes inte erforderligt, varför motionen avstyrks av utskottet.

CECA-avtalet

I motion 1982/83:2149 (fp) föreslås att regeringen skall undersöka hur förutsättningarna för den verkstadsmekaniska industrin i övre Norrland

kan förbättras inom det s. k. CECA-avtalets ram. Av motiveringen, som finns i motion 1982/83:2147, framgår att motionärerna tänker sig att man genom ändringar i systemet med s. k. basorter skall nedbringa transportkostnaderna för denna industri.

Sverige har genom frihandelsavtalet med Europeiska kol- och stålge-
menskapen, CECA, förbundit sig att tillämpa de pris- och transportregler
som gäller i EG. Enligt dessa regler skall fraktkostnaderna beräknas från
baspunkten till den ort där godset levereras. Baspunkten behöver inte vara
samma ort som verksorten. Varje producent väljer baspunkt eller baspunkter
för sin produkt. Valet sker med hänsynstagande till bl. a. producentens
och konsumentens lokalisering och till exportmöjligheterna. Av de två
förekommande baspunkterna för det handelsfärdiga stålet är Sundsvall
den nordligaste.

Utskottet vill erinra om att man, när frihandelsavtalet ingicks, förutsåg
att den norrländska verkstadsindustrin med det valda baspunktssystemet
skulle drabbas av orimligt höga fraktkostnader, eftersom verkens bas-
punkter låg i södra Sverige, men räknade med att de negativa konsekven-
serna skulle motverkas genom inrättandet år 1974 av det statliga regional-
politiska transportstödet. Som framgår av yttrandet från kommerskolle-
gium har frågan om en utökning av antalet baspunkter tagits upp i diskus-
sioner inom kollegiets CECA-nämnd. Det har dock inte varit aktuellt att
öka antalet baspunkter i övre Norrland, bl. a. med hänsyn till förefintlig-
heten av transportstödet. Utskottet vill framhålla att den omständigheten
att sådant stöd utgår i samband med leveranser från övre Norrland inte
hindrar att kostnadsskillnaderna netto ändå kan vara stora, till nackdel för
norrlandsindustrierna. Möjligheterna att få till stånd en ändring av bas-
punktssystemet av det slag som motionärerna synes förorda måste dock
anses vara högst begränsade. Utskottet vill i stället, i likhet med kommers-
kollegium, peka på möjligheten av att transportstödet förändras i en rikt-
ning som gynnar industrierna i övre Norrland. Som framhålls i yttrandet
kan vidare diskussioner om ändringar i kollegiets tillämpning av CECA:s
prisregler initieras av förbrukarnas representant i CECA-nämnden.

Med hänsyn till det anförda finner utskottet det inte motiverat att
riksdagen gör en sådan framställning till regeringen som föreslås i motion
1982/83:2149 (fp). Denna avstyrks således.

Hemställan

Utskottet hemställer

1. beträffande *nordiskt industri- och handelssamarbete*
att riksdagen avslår motion 1982/83:178 samt motion 1982/
83:1588 yrkande 7 i ifrågavarande del och motion 1982/83:1602
yrkande 1,

2. beträffande *Nordiska investeringsbanken*
att riksdagen
a) med bifall till proposition 1983/84:25 bilaga 4
dels godkänner att svenska staten ikläder sig betalningsansvaret för Sveriges andel, uppgående till 165,6 miljoner särskilda dragningsrätter (SDR), av höjningen av Nordiska investeringsbankens grundkapital, och ställer 12,06 miljoner SDR till bankens förfogande inom överenskomna tidsfrister,
dels till *Höjning av grundkapitalet i Nordiska investeringsbanken* på tilläggsbudget 1 till statsbudgeten för budgetåret 1983/84 under sjunde huvudtiteln anvisar ett förslagsanslag av 32 000 000 kr.,
b) avslår motion 1982/83:1602 yrkande 2,
3. beträffande *regional industripolitik*
att riksdagen avslår
a) motion 1982/83:690,
b) motion 1982/83:1662,
c) motion 1982/83:2180 yrkande 3,
4. beträffande *företagszoner*
att riksdagen avslår motion 1982/83:1588 yrkande 7 i ifrågavarande del,
5. beträffande *statligt handels- och bytesbolag*
att riksdagen avslår motion 1982/83:2041,
6. beträffande *CECA-avtalet*
att riksdagen avslår motion 1982/83:2149.

Stockholm den 9 december 1983

På näringsutskottets vägnar

NILS ERIK WÅÅG

Närvarande: Nils Erik Wååg (s), Tage Sundkvist (c), Gunnar Nilsson i Stockholm (s), Lilly Hansson (s), Erik Hovhammar (m), Lennart Pettersson (s), Wivi-Anne Radesjö (s), Karl-Erik Häll (s), Per Westerberg (m), Christer Eirefelt (fp), Jörn Svensson (vpk), Birgitta Johansson (s), Per-Richard Molén (m), Nic Grönvall (m) och Per-Ola Eriksson (c).

Reservationer

1. Nordiskt industri- och handelssamarbete (mom. 1)

Tage Sundkvist (c), Erik Hovhammar (m), Per Westerberg (m), Christer Eirefelt (fp), Per-Richard Molén (m), Nic Grönvall (m) och Per-Ola Eriksson (c) anser

dels att den del av utskottets yttrande på s. 36 som börjar med "När det" och slutar med "aktuella delar" bort ha följande lydelse:

Enligt utskottets uppfattning är det av vikt att riksdagen genom ett uttalande markerar betydelsen av att det pågående utredningsarbetet i dessa ämnen slutförs och resulterar i konkreta resultat på de berörda lagstiftningsområdena. Ett sådant uttalande ter sig särskilt angeläget mot bakgrund av att utvecklingen av det nordiska samarbetet har avstannat till följd av brist på politiska initiativ och regeringens demonstrerade ljumma inställning till frågan om inrättande av en gemensam nordisk aktiemarknad. Riksdagens önskemål bör härvidlag sammanfalla med de synpunkter som utskottet i det föregående har givit uttryck åt och som i allt väsentligt överensstämmer med de förslag som har framlagts i motion 1982/83:178 (m) samt i motionerna 1982/83:1588 (m) och 1982/83:1602 (c) i här berörda delar.

dels att utskottet under 1 bort hemställa

1. beträffande *nordiskt industri- och handelssamarbete*

att riksdagen med anledning av motion 1982/83:178, motion 1982/83:1588 yrkande 7 i ifrågavarande del och motion 1982/83:1602 yrkande 1 som sin mening ger regeringen till känna vad utskottet anfört.

2. Företagszoner (mom. 4)

Tage Sundkvist (c), Erik Hovhammar (m), Per Westerberg (m), Christer Eirefelt (fp), Per-Richard Molén (m), Nic Grönvall (m) och Per-Ola Eriksson (c) anser

dels att den del av utskottets yttrande som börjar på s. 38 med "Utskottet erinrar" och slutar på s. 39 med "denna del" bort ha följande lydelse:

Utskottet finner det angeläget att Sverige inte hamnar på efterkälken när det gäller att presentera attraktiva lösningar för att främja utländsk företagsetablering i landet. Enligt utskottets mening kan inrättandet av företagszoner (exportzoner etc.) visa sig vara en framkomlig väg när det gäller att locka till sig utländska investeringar. Utskottet vill framhålla att riksdagen genom sitt beslut att befria företagen i Svappavaara från lagstadgade socialavgifter i tio år redan i princip har accepterat idén om en företagszon i den nyss beskrivna bemärkelsen. Det är emellertid enligt utskottets mening tvivelaktigt om den nuvarande frihandelslagstiftningen medger att företagszoner efter anglosachsisk förebild inrättas. Mot bakgrund av det anförda finner utskottet det önskvärt att regeringen överväger hur tillkomsten av företagszoner kan främjas genom lagstiftningsåtgärder eller på annat sätt. En utgångspunkt bör därvid vara att utlandsägda företag inte skall ges förmåner som konkurrerande svenskägda företag inte åtnjuter.

Riksdagen bör rikta ett uttalande av denna innebörd till regeringen. Härigenom blir det aktuella önskemålet i motion 1982/83:1588 (m) tillgodosett.

dels att utskottet under 4 bort hemställa

4. beträffande *företagszoner*

att riksdagen med anledning av motion 1982/83:1588 yrkande 7 i ifrågavarande del som sin mening ger regeringen till känna vad utskottet anfört.

3. Statligt handels- och bytesbolag (mom. 5)

Tage Sundkvist (c), Erik Hovhammar (m), Per Westerberg (m), Christer Eirefelt (fp), Per-Richard Molén (m), Nic Grönvall (m) och Per-Ola Eriksson (c) anser att den del av utskottet yttrande på s. 39 som börjar med "Enligt utskottets" och slutar med "av utskottet" bort ha följande lydelse:

Utskottet anser att de speciella problem som är förknippade med handel med östländerna inte löses genom inrättande av ett sådant bolag som föreslås i motionen. F. n. utmärks Sveriges handelsutbyte med de socialistiska staterna bl. a. av ett ökande underskott och av ökade krav på motköpsaffärer. Underskottet är närmast en följd av oljepriserna och torde inte kunna motverkas genom att ytterligare en byråkratisk instans skjuts in mellan leverantörer och köpare. Kravet på motköpsarrangemang medför givetvis vissa problem för svenska exportörer. Enligt utskottets uppfattning har man dock inom näringslivet redan funnit former för att bemästra denna situation. Utskottet vill i detta sammanhang erinra om att det sedan länge finns ett företag som har specialiserat sig på motköpsaffärer, nämligen AB SUKAB. Även framgent bör det ankomma på de exporterande företagen att utan statlig inblandning åstadkomma den nödvändiga samordningen. Motion 1982/83:2041 (vpk) avstyrks följaktligen.

4. Statligt handels- och bytesbolag (mom. 5)

Jörn Svensson (vpk) anser

dels att den del av utskottets yttrande på s. 39 som börjar med "Enligt utskottets" och slutar med "av utskottet" bort ha följande lydelse:

Utskottet delar motionärernas uppfattning att det ligger en fara i att den svenska utrikeshandeln alltmer orienterar sig mot USA och Västeuropa. Att handelsutbytet med öststaterna och andra statshandelsländer på alla sätt främjas ter sig mot denna bakgrund som mycket angeläget. Sveriges andel av OECD-ländernas export till Östeuropa har som framgått av det föregående minskat under 1970-talet. En orsak härtill torde vara att en stor del av öststaternas import gäller stora kompletta projekt, där större exportländer har lättare att göra sig gällande. Det är enligt utskottets mening

uppenbart att det på svensk sida måste skapas en organisation som förmår hålla samman de insatser från skilda företag som behövs för att Sverige skall kunna konkurrera om sådana order. Det är likaså uppenbart att en dylik organisation skulle förlänas en större tyngd om den helt eller till övervägande del ägdes av staten. Mot bakgrund härav anser utskottet att regeringen bör uppmanas att ta initiativ till bildandet av ett statligt handels- och bytesbolag. Utskottet tillstyrker sålunda motion 1982/83:2041 (vpk).

dels att utskottet under 5 bort hemställa

5. beträffande *statligt handels- och bytesbolag* att riksdagen med anledning av motion 1982/83:2041 som sin mening ger regeringen till känna vad utskottet anför.

Innehåll

<i>Ärendet</i>	1
<i>Propositionen</i>	1
<i>Motionsyrkanden</i>	1
<i>Nordiskt industri- och handelssamarbete</i>	2
Motionerna 1982/83:178, 1982/83:1588 och 1982/83:1602	2
Valutaregleringen — gällande ordning och praxis	3
Utredningsarbete inom Nordiska rådet m. m.	5
Inledning	5
Valutareglering m. m.	5
Etableringsfrågor	9
Gemensam nordisk aktiemarknad	10
Utredning inom de nordiska industriförbunden	10
Nordiska rådet	11
Nordisk aktiebolagsform	11
Nordiska investeringsbanken	13
Allmänt om bankens verksamhet	13
Höjning av Nordiska investeringsbankens grundkapital	15
Initiativ av de nordiska samarbetsministrarna m. m.	15
Betänkande av direktinvesteringskommittén	16
Tidigare riksdagsbehandling	16
<i>Regional industripolitik</i>	18
Motionerna 1982/83:690, 1982/83:1662 och 1982/83:2180	18
Tidigare riksdagsbehandling	19
Vissa uppgifter om det s. k. Nordkalottsamarbetet	20
<i>Företagszoner</i>	21
Motion 1982/83:1588	21
Bakgrund	22
Gällande ordning beträffande frihamnar	22
Tidigare riksdagsbehandling	24
<i>Statligt handels- och bytesbolag</i>	25
Motion 1982/83:2041	25
Vissa uppgifter om handeln med Östeuropa	25
Inledning	25
Öst-västhandeln	25
Sveriges handel med Östeuropa	27
Statistiska uppgifter	27
Officiella handelskontakter	28
Handelsrestriktioner m. m.	28
Tidigare riksdagsbehandling	29
SUKAB	30
Utvärdering av de regionala exportsäljbolagen	31

<i>CECA-avtalet</i>	32
Avtalets innebörd såvitt avser fraktkostnader	32
Motion 1982/83:2149	33
Yttrande av kommerskollegium	33
<i>Utskottet</i>	34
Inledning	34
Nordiskt industri- och handelssamarbete	34
Nordiska investeringsbanken	36
Regional industripolitik	37
Företagszoner	38
Statligt handels- och bytesbolag	39
CECA-avtalet	39
Hemställan	40
<i>Reservationer</i>	41
1. Nordiskt industri- och handelssamarbete (m, c, fp)	41
2. Företagszoner (m, c, fp)	42
3. Statligt handels- och bytesbolag (m, c, fp)	43
4. Statligt handels- och bytesbolag (vpk)	43